

MASARYKOVA UNIVERZITA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra speciální pedagogiky

**Logopedická intervence u dětí předškolního
věku**

Bakalářská práce

Brno 2017

Vedoucí práce:
PhDr. Barbora Bočková, Ph.D.

Vypracovala:
Romana Kašná

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem závěrečnou bakalářskou práci vypracovala samostatně, s využitím pouze citovaných pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.“

V Brně 27.3.2017

Romana Kašná

.....

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce PhDr. Barboře Bočkové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a objektivní připomínky při zpracování této práce. Dále bych chtěla poděkovat logopedům z mateřské školy a rodičům za spolupráci při výzkumném projektu.

Obsah

ÚVOD	5
1. CHARAKTERISTIKA PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	7
1.1 Předškolní období	7
1.2 Oblasti předškolního věku (školní zralosti)	8
1.3 Jazykové roviny řeči	17
2. NARUŠENÁ KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOST U DĚTÍ	20
2.1. Narušená komunikační schopnost	20
2.2. Charakteristika opožděného vývoje řeči	21
2.3. Charakteristika dyslalie (patlavosti)	22
3. ANALÝZA LOGOPEDICKÉ INTERVENCE	26
3.1. Cíle výzkumu a použité metody	26
3.2. Charakteristika místa výzkumu	26
3.3. Charakteristika výzkumného vzorku	28
3.4. Výzkumné šetření	51
3.5. Závěry výzkumného šetření	58
ZÁVĚR	61
SHRNUTÍ	63
SUMMARY	63
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64
SEZNAM OBRÁZKŮ	67
SEZNAM PŘÍLOH	67

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je logopedická intervence u dětí předškolního věku.

Toto téma jsem si vybrala z důvodu mé praxe z logopedického kroužku v mateřské škole. Dalším důvodem je získání nových zkušeností a informací v oblasti logopedie, spolupráce s logopedem z mateřské školy a logopedkou ze speciálního pedagogického centra, které bych chtěla uplatnit ve své praxi jako logopedická asistentka v logopedické třídě při běžné mateřské škole.

Hlavním cílem této bakalářské práce je analyzovat a popsat logopedickou intervenci u předškolních dětí v běžné mateřské škole. Dílčí cíle výzkumného projektu představují analýza a hodnocení oromotorického, fonačního cvičení a fonemického sluchu, dále hrubé i jemné motoriky, grafomotoriky, rozumových schopností, analýza spolupráce dětí s logopedy, analýza spolupráce logopedů s rodiči při rozvoji komunikativních dovedností dětí.

Bakalářská práce je rozdělena do tří kapitol, kdy první dvě kapitoly se zaměřují na teoretickou část a kapitola třetí je věnována praktické části.

První kapitola se věnuje charakteristice dítěte předškolního věku. Je vymezen pojem předškolní období, jsou zde popsány oblasti, které by mělo předškolní dítě před vstupem do základní školy umět a znát. Kapitola se dále zaměřuje na jazykové roviny řeči, kterými jsou foneticko-fonologická rovina, lexikálně-sémantická rovina, morfolovo-syntaktická rovina a pragmatická rovina řeči.

Druhá kapitola se zaměřuje na narušenou komunikační schopnost, vymezení pojmu opožděný vývoj řeči a dyslalie. Jsou to nejčastější narušené komunikační schopnosti, které se vyskytují v naší mateřské škole.

Třetí kapitola se zabývá praktickou částí. Hlavním cílem je analýza logopedické intervence u dětí předškolního věku v běžné mateřské škole. Zde je popsáno zařízení, ve kterém byl výzkum prováděn. Dílčími cíli jsou analýza řečových schopností, analýza motoriky, analýza spolupráce logopedů s rodiči a analýzy spolupráce sledovaných dětí

s logopedy. Dále je zde popsáno výzkumné šetření kvalitativního charakteru, provedeného u pěti dětí navštěvujících logopedickou třídu při běžné mateřské školy. V závěru kapitoly jsou zpracovány výsledky výzkumného šetření.

V závěru bakalářské práce jsou shrnuty a zhodnoceny výsledky výzkumného šetření.

1. CHARAKTERISTIKA PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

1.1 Předškolní období

Období předškolního věku je pro dítě obdobím velmi důležitým. V tomto období prochází dítě mnoha změnami. Jedná se o změny psychické, sociální, a v neposlední řadě také fyzické. Předškolní věk je charakterizován velkou potřebou pohybu a významným zapojením do společnosti v podobě nástupu do instituce s pevně danými pravidly, totiž základní školy. Konec tedy není určen fyzickým věkem, nýbrž sociálně. Předškolní období trvá přibližně od 3 do 6 (7 let). Jak uvádí Wiegerová (2015, s. 85) ve svém kurikulu: „*V současnosti existují závazná státem regulované kurikulární dokumenty pro vzdělávání dětí ve věku tří až šesti let – tzv. Rámcové vzdělávací programy pro předškolní vzdělávání*“. Charakteristickým znakem pro toto období je rozvoj pohybové aktivity, intenzivního smyslového a citového vnímání, a v neposlední řadě hra, hrové činnosti, kterými se však rozvíjí celá osobnost dítěte. Hra zaujímá v předškolním období nejdůležitější roli a dítě jí stráví největší část celého dne. „*Toto období je jedno z nejzajímavějších vývojových období člověka. Doba neutuchající aktivity tělesné i duševní, velkého zájmu o okolní jevy, čas, který je někdy nazýván obdobím hry, protože je to právě herní činnost, ve které se aktivita dítěte propojuje především*“ (Šulová, 2004, s. 66).

Předškolní období je často považováno za nejpozoruhodnější etapu vývoje člověka. Dítě začíná chodit do mateřské školy. Doposud znalo jen rodinné prostředí, nyní poznává nové prostředí, okolí, vrstevníky a dospělé jedince. Předškolní výchova tak navazuje na výchovu rodinnou. Klindová, Rybárová (1972, s. 54) ve své publikaci uvádí „*Tento fakt je v jejich životě tak významnou událostí, že jej můžeme považovat též za mezník na prahu nového období a že podle něho i celé toto období nazýváme často věkem mateřské školy*“. Je to časové období, na které v dospělosti vzpomínáme, ke kterému se vracíme; doba, která zanechává v naší paměti mnohé stopy. Dítě v předškolním věku prochází určitými změnami v duševním vývoji, a to odpoutáním se na určitou dobu od rodičů, tzv. sociální adaptace, setkává se s vrstevníky a zaměstnanci předškolního zařízení, buduje nové vztahy, stává se více sebejistým a samostatným jedincem, jedná sám za sebe, bez pomoci druhých, učí se udržet na určitou chvíli pozornost, vytváří si

toleranci k oddálení odměny a získává nové poznatky v oblastech jemné a hrubé motoriky, sociální oblasti, rozumové, emoční a řečové oblasti, a také sebeobslužné a zdvořilostní návyky. „*V lidském životě není jiné období, kdy se psychika tak intenzivně rozvíjí jako právě v předškolním věku*“ (Zelinková, 2008, s. 33).

Mezi oblasti, které by dítě předškolního věku mělo před vstupem do základní školy zvládnout, a na které by se měly osoby s dítětem pracující zaměřit, patří hrubá i jemná motorika, oromotorika, grafomotorika, kresba, lateralita, sociální dovednosti, zdvořilostní návyky, sebeobslužné činnosti, rozumové schopnosti, sluchové vnímání, zrakové vnímání, paměť, myšlení a samozřejmě řeč. Jedná se o tzv. „školní zralost“, tedy o dosažení takového stupně vývoje, aby bylo dítě schopno bez obtíží se účastnit výchovně-vzdělávacího procesu, nejlépe však s radostí, jak zmiňují ve své publikaci Bednářová, Šmardová (2011).

1.2 Oblasti předškolního věku (školní zralosti)

Motorika je nejčastěji definována jako pohybová schopnost člověka. „*V předškolním věku tělesné aktivity a obratnost významnou měrou pomáhají dítěti zapojovat se do společných činností s ostatními dětmi*“ (Bednářová, Šmardová, 2007, s. 6).

Bednářová, Šmardová dále uvádí, že **motorika** se dělí na hrubou a jemnou motoriku. Jemná motorika se charakterizuje jako pohyb malých svalových skupin, zejména motorika ruky (grafomotorika), včetně oromotoriky (motorika oblasti mluvidel), mimického svalstva. Hrubá motorika jsou pohyby velkých svalových skupin, především pohybová aktivita (chůze, běh, plavání). „*Dítě si osvojí mnohem náročnější pohyby, které vyžadují soustředěnou pozornost, vysoký stupeň koordinace rozličných drobnějších pohybů jednotlivých svalů, ba i svalových skupin, například nacvičit tanec podle hudby, jezdit na kole atd.*“ (Klindová, Rybářová, 1974, s. 56).

Motorické projevy zpravidla hodnotíme z hlediska vývoje (vývoj odpovídající věku, předčasný, opožděný), kvality (přesnost, koordinace pohybu) a výkonu (síla, rychlost).

Hrubou motoriku rozumíme motorické dovednosti, které bývají v předškolním věku častým ukazatelem celkového stavu vývoje dítěte a poměrně spolehlivě predikují jeho další rozvoj v mnohých oblastech. Se zlepšením hrubé

motoriky se obvykle zlepšuje i motorika jemná a v návaznosti na to tedy i oromotorika – řeč.

Dítě předškolního věku by se mělo vyvíjet v hrubé motorice, než bude moci rozvíjet další potřebné etáže motoriky, jako psaní, rukodělné činnosti, atd. Dítě tohoto věku by tedy mělo zvládat: skok po jedné i po obou nohách, dřep, kotoul dozadu i dopředu, přelézat přes lavičku, přeskakovat lavičku, přejít po laně, skákat do kruhů či na určené místo, chůze po nerovném, zasněženém či zmrzlém terénu. Zvládat jízdu na kole či tříkolce, bez ostychu či strachu. Umět používat a překonávat tělovýchovné náčiní a nářadí. Nebát se sportovních a soutěživých her jako je fotbal, přehazovaná, vybíjená nebo honěná. Házet na cíl. Zapojovat se do pohybových her, sladit pohyb s rytmem hudby, udržovat rytmus při tanci. Napodobovat pohyby podle předlohy, ukázky. Dbát na správné držení těla. Střídat nohy při chůzi do schodů a ze schodů. Zelinková (2008, s. 172) uvádí: „*Pohybový vývoj hrubé motoriky je ve věku 5 – 6 let ukončen. Zároveň ale nesmíme opomenout, že se při pozorování dítěte mohou někdy objevit odchylky od průměrných údajů. Vývoj dítěte probíhá totiž ve skocích a mírná opoždění pohybového vývoje ještě nejsou důvodem k panice*“.

„**Jemná motorika** je motorika prstů a artikulačních orgánů, vypovídá o manipulačních schopnostech typu stavění z kostek, zapínání knoflíků nebo zipu a čištění zubů“ (Allen, Marotz, 2005, s. 30).

Předškolák by měl v oblasti jemné motoriky zvládat běžné denní činnosti jako je mytí, česání, oblékání a vysvlékání oděvu, obouvání, zouvání obuvi, čištění zubů, smrkání, jednoduché sebeobslužné činnosti, práci s nůžkami, výtvarným a pracovním materiálem, trhání, mačkání, lepení, stříhání, zapínání a rozepínání knoflíků a zavazování tkaniček, skládání papíru, obrázků a kostek. V průběhu předškolního věku lze sledovat rozvoj zvládání úkolů v dostatečně uvolněných horních končetinách. Dítě by mělo mít uvolněnou a připravenou ruku nejprve k rukodělným činnostem, po které následuje příprava k psaní, grafomotorice. Zvládat špetkový úchop, který již dítě nevědomě začíná používat v období lezení, tj. cca 9 měsíc, kdy si při svém objevování prostředí nachází nové věci, které se snaží svým úchopem vzít, např. kousek papíru, drobek z rohlíku. Dále by mělo zvládat hry s prsty, dotýkat se jednotlivých prstů a jejich článků. Doležalová (2010) uvádí: „*Pozorujeme především úchopy různě velkých*

předmětů a manipulaci s nimi. Svědčí o stavu a úrovni hrubé a jemné motoriky a laterality“.

Grafomotorikou rozumíme soubor psychomotorických činností, které jsou vykonávány při psaní a kreslení. Při psaní je potřeba, aby předškolák vykonával účelné pohyby, které jsou založeny na správné koordinaci oka a ruky. Je důležitá z hlediska diagnostiky školní zralosti a specifických poruch učení. Grafomotoricky by měl předškolák zvládnout uvolněnost celé horní končetiny, jako je rameno, loket a zápěstí. Přítlak na podložku by měl být uvolněný, správné držení psacího náčiní, tzv. „Špetkový úchop“, definuje Šimíčková Čížková a kol, 2005, s. 86) *„Tužka je držena mezi 1. polovinou palce a hranou 1. článku prostředníčku, ukazováček pouze směřuje a přitlačuje k podložce“*. Důležitý je také správný sklon při psaní, plynulost a přesnost pohybu při znázornění čar, symbolů a v neposlední řadě správné sezení - narovnané záda, hlava minimálně 20 cm od psací podložky. Při dostačujícím uvolnění celé ruky přecházíme ke grafomotorickým pracovním listům, kde dbáme na správný úchop psacího náčiní a na jednotahové prvky, takzvané jednotahovky - určený symbol musí být znázorněn jedním tahem, bez přerušení. Není zde důležité, že symbol je kostrbatý, ale že je „proveden“ jedním tahem, přesnost tahu se postupně upravuje, častým procvičováním určených grafomotorických cviků. Nejprve si předem nachystané symboly vždy obtahují a teprve poté je dítě zkouší a procvičuje samo na volný papír. Nesmíme však opomnět správnou polohu těla při grafomotorických činnostech. Jak definuje ve své publikaci Doležalová (2010, s. 46) : *„Poloha těla při grafomotorických činnostech může být různá. Lze kreslit a malovat vstoje i vsedě. Je dokonce vhodné, aby počáteční nácvik psaní neprobíhal jen u stolečku vsedě. Především uvolňovací grafomotorické cviky mohou být prováděny mimo lavice“*.

Kresba má pro předškoláka velký význam pro pozdější osvojování dovednosti psaní a také je odrazem vývojové úrovně dítěte. (Podobně jako motorika dobře promítá současný stav a predikuje další vývoj dítěte, viz výše). Projevuje se správným osvojením grafomotoriky, jemné motoriky a vizuomotoriky. Charakteristikou vývoje kresby se zabývá ve své publikaci Přinosilová (2007). Dítě by mělo projít všemi fázemi vývoje kresby, kterými jsou: **Bezobsažná čáranice** (1 - 1,5 roku) – zpočátku dítě náhodně uchopí kresebný nástroj a bezobsažně čárá po celém papíře, dítě vidí, že pohyb zanechává stopy a motivuje ho to k další kresebné práci. Kresbě nepřisuzuje žádný

obsah. **Obsažná čáranice** (2 – 2,5 roku) – dítě stále nekreslí se záměrem, ale už dokáže obsah popsat, po kresbě dodá obsah, ten se však často mění. **Období znakové kresby** (2,5 – 3 roky) – dítě začíná kreslit cílevědomě, začíná se objevovat hlavonožec – hlava, z které vychází horní i dolní končetiny, pohyb končetin nevychází z ramenního kloubu, ale ze zápěstí. **Období spontánního realismu** (3 – 6 let) - dítě začíná kreslit jednoduché obrázky (zvíře, sluníčko, dům, auto...), kreslí podle toho, jak si pamatuje objekt a co je na něm nejdůležitější. **Střízlivý realismus** (6 – 11 let) – dítě se v kresbě zdokonaluje, zobrazí postavu z profilu, při aktivitě, doplňuje detaily, stínuje. V této fázi je většinou kresebný vývoj ukončen.

Pro správný psychomotorický vývoj dítěte, kdy kresbou vyjadřuje a zároveň popisuje své zážitky, myšlenky a představy, je důležitý i vývoj kresby lidské postavy, který je přiměřen odpovídajícímu věku: ve 3 letech hlavonožec, ve 4 letech má postava tělo a jednodimenzionální končetiny, v 5 letech má postava tělo a podstatné detaily v přiměřených proporcích, v 6 letech postava se všemi detaily, dvojdimenzionální končetiny. V mladším školním věku již dítě kreslí postavu z profilu a zobrazuje ji v pohybu.

Postřehy z kresby postavy: předškolák velmi často kreslí dospělou osobu s dlouhýma nohama, je to proto, jak uvádí Vágnerová (2012), že dítě vidí dospělého poněkud zkresleně, dívá se na něj vzhůru.

„Co se týká základních geometrických tvarů, dítě dokáže přibližně ve 3 letech napodobit kruh a kolmé čáry, ve 4 letech křížek, v 5 letech čtverec, v 6 letech trojúhelník a v 7 letech kosodélník“ (Přinosilová, 2007, s. 59).

Předškolní dítě by mělo již před nástupem do základní školy napodobit a pojmenovat většinu geometrických tvarů.

Lateralita je definována jako „přednostní užívání jednoho z párových orgánů pohybových či smyslových“. V praxi se lateralita projevuje jako upřednostňování některého z párových orgánů. *„V lidském těle se lateralita manifestuje přednostním užíváním jednoho párových orgánů a zrcadlí tak činnost korových polí mozku“* (Rádlová a kol., 2004, s. 56). Dále Rádlová a kol. (2004) zmiňuje, že na vznik laterality může mít vliv i dědičnost.

Existují dva typy laterality, sensorická (oko, ucho) a motorická (ruce, nohy). Vztah mezi oběma typy může být souhlasný, to znamená, že preferovaná ruka a oko jsou na jedné straně (např. dominantní je pravá ruka i pravé oko). Jestliže se nachází na opačných, nesouhlasných stranách

(např. dominantní pravá ruka a levé oko), jedná se o tzv. překříženou nebo zkříženou laterální. Určité funkce jsou řízeny častěji levou, jiné zase pravou hemisférou. Levá hemisféra se specializuje na motorické činnosti, komunikační činnosti, logické myšlení. Pravá hemisféra prostorové vnímání, umělecké dovednosti, projevy emocí. Tedy levá hemisféra řídí činnost orgánů vpravo a pravá hemisféra vlevo, jak zmiňuje ve své publikaci Dvořák (1998). Toto hemisférické dělení činností je však stále předmětem zkoumání a někteří autoři ho považují za zastaralé.

Je tedy vhodné, aby dítě než nastoupí povinnou školní docházku, mělo vyhrazenou laterálnítu oka i ruky. Kdy u laterality oka pozorujeme, ke kterému oku dítě přiloží krasohled či kterým okem se podívá klíčovou dírkou. U laterality ruky si pak všimáme, kterou ruku používá častěji, např. při navlíkání korálků, stavění kostek, držení psacího nářadí či příboru.

Sociální dovednost je velmi důležitou složkou osobnosti pro dítě před vstupem do základní školy. Je důležité, aby dokázalo přijmout novou roli „Školáka“ - tzn. adaptovat se na nové prostředí, stát se samostatným jedincem, čelit novým situacím, přiměřeně na ně reagovat, bez nějakých větších problémů komunikovat s dospělým, učitelem i vrstevníky, schopnost spolupracovat s ostatními, umět se sebeovládat, porozumět svým pocitům i pocitům druhých lidí, mít zdravé sebevědomí, ne příliš přehnané či naopak velmi malé. Měl by také přijmout novou výchovnou autoritu, úkoly jako samozřejmost, udržet pozornost, započít a dokončit úkol bez pobízení učitele. *„Dítě musí vyvíjet úsilí k dokončení práce, pokračovat v ní i přes překážky a možné nezdary, překonávat případnou nechuť, únavu. Učí se pracovat v kolektivu a spolupracovat s jinými dětmi“* (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 51).

V předškolním zařízení získává dítě prvotní zkušenosti s lidskými vztahy, osvojování určitých pravidel chování k lidem a vrstevníkům, základní pravidla o pravidlech chování a komunikaci si dítě nese z rodinného prostředí. Také dle Šmelové (2004) je pro dítě základním a nejdůležitějším prostředím rodina.

Dítě předškolního věku by mělo mít osvojeno **zdvořilostní návyky**, kterými se ve své publikaci zabývá Šulová (2004). Především umět pozdravit, rozloučit se, poděkovat, poprosit. Chovat se ukázněně a podle osvojených pravidel k dospělé osobě i k vrstevníkům ve společnosti i ve známém prostředí.

„Předškolák ví, „co se smí“, „co se sluší“, „co hodná holčička nedělá“. Má tyto sugestivní formuly zvnitřněny tak, že už nepotřebuje přímou kontrolu dospělého, ale už je sám sobě průvodcem a regulátorem chování“ (Šulová, 2004, s. 73).

V rámci sebeobsluhy by měl předškolák zvládat: stravovací úkony, jako je jíst příborem, umět stolovat, udržet čistotu při stolování, uklidit si po sobě hračky a své věci.

Dále hygienické návyky: umýt si ruce před a po jídle, po použití WC, po příchodu z venku. Oblékání a obouvání: sám se obléct, převrátit oblečení, zapnout knoflíky, druhy, zip a about a zavázat tkaničky u bot.

„ Dítě se samostatně obléká a svléká, uklízí a skládá si věci, zavazuje tkaničky, samostatně pečuje o svou hygienu“ (Šulová, 2004, s. 67).

Rozumové schopnosti jsou mentální schopnosti každého dítěte s ohledem na jeho zrání CNS, individuální schopnosti a vliv výchovně-vzdělávacího procesu. Charakteristikou rozumových schopností se zabývá RVP PV (2016).

Mezi rozumové schopnosti, které by měl předškolák umět a znát, řadíme abstraktní myšlení, všeobecné znalosti, fantazie a tvořivost, prostorová orientace, práce s písmeny, předčtenářská gramotnost, pozornost, předmatematické schopnosti, prelogické myšlení, jedná se o tzv. práceschopnost předškoláka.

Charakteristika jednotlivých rozumových schopností:

Abstrakce je analytická schopnost myšlení, která zpracovává konkrétní smyslový materiál a zároveň při něm odhlíží od určitých vlastností a vztahů daného předmětu. Některé takové vlastnosti pak vyčleňuje jako podstatné a ty nabývají na významu prostřednictvím znaků nepodstatných. Výsledkem procesu abstrakce je zobecňování, jsou to pojmy, které odrážejí podstatu předmětů. V praktické oblasti jde např. o práci se symboly a geometrickými tvary.

K předškolnímu věku se váže takzvané **prelogické myšlení**, jedná se o hledání správné myšlenkové cesty, uvědomovat si co je správné a co ne, následné důsledky.

Všeobecné znalosti jsou získané poznatky z různých oborů. Předškolák by měl tedy znát, alespoň poznatky z dopravní výchovy, znát různé pojmy například Vánoce, Velikonoce, tradice, druhy povolání, exotická a domácí zvířata, drobné živočichy, luční květiny, ovoce, zeleninu, poznatky o planetě Zemi, znát základní i odvozené barvy, atd.

Tvořivost neboli kreativita je soubor schopností, které se projevují jako vynalézavost, vznik něčeho nového, originálního, popř. tvůrčím řešením problémů.

Předškolák by měl být schopen přijít na nějaký nápad, řešení, které před ním nikdo nevymyslel. Měl by být schopen dokreslit rozkreslený obrázek, doříct větu.

Práce s písmeny a číslicemi je schopnost se seznamovat a poznávat symboly písmen, číslic, které tvoří jazyk.

Předškolák by měl zvládnout syntézu a analýzu slov, určit první a poslední hlásku, vymyslet na danou hlásku slovo, rytmizaci slov, poznat popletenou větu, správně napodobit symbol, písmeno.

Prostorová a časová orientace je schopnost, bez které se každodenně neobejdeme.

Předškolák by se měl umět orientovat v prostoru. Využívat předložkové vazby, pravolevou orientaci. Umět poskládat v prostoru na papíře obrázek či rozdělit na části.

Také by se měl umět orientovat v čase, znát ráno, poledne, odpoledne, večer, noc, rozdělení celého roku na roční období, dny v týdnu.

Pozornost se podílí na kvalitě myšlení.

Předškolák by měl po určitou dobu záměrně udržet pozornost při řízených i spontánních činnostech. Měl by zaujmout a následně dokončit daný úkol, poslechnout si příběh, pohádku a získávat z nich postřehy, které také uplatní například při řešení určitých úkolů.

Rozvoj **předčtenářské gramotnosti** je důležité pro budoucí čtenářské dovednosti. Dítě předškolního věku by mělo mít zájem o knihy, mělo by projevit radostný prožitek z knih, četby. Předškolák by se měl znát některá písmena (např. vlastní jméno), umět se orientovat v knize, „číst“ podle obrázků, ukazovat si text či obrázky zleva doprava.

Předmatické schopnosti lze chápat jako práce s čísly a početními operacemi.

Předškolák by měl umět pracovat se symboly číslic, umět je napodobit, určit počet, jako je méně x více, stejně, jak jdou čísla za sebou, lehké slovní úlohy. Citace z RVP PV (2016) <http://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-pv?source=rss>

Paměť je v užším slova smyslu schopnost vštěpovat, uchovávat a následně vybavovat (používat) informace. Paměť se dělí jednak podle délky doby uchování zapamatovaného na krátkodobou a dlouhodobou; dále podle formy ukládání informací na vizuální (ukládání obrazů), akustickou (zapamatování slyšeného), sémantickou

(ukládání významu informace, tj. uchování znalostí o slovech a pojmech, jejich vlastnostech a vzájemných vztazích). Další variantou je rozdělení paměti na mechanickou a logickou. Rozvíjení paměti lze trénovat mnoha známými způsoby jako je memorování říkanek, textů, hry typu pexeso, Kimmova hra, ale také pracovními listy se zakrýváním symbolů a vyžadováním po překreslení, dopsání, doplnění a mnoho dalších. Pomocí reprodukce si vybavujeme uchované, získané informace. „*K vědomému vybavování zapamatovaného se váže, tzv. reproduktivní paměť. Reprodukovat znamená přivést do vědomí, vybavit si vědomě to, co bylo kdysi prožito, resp. memorováno (učeno se úmyslně nazpaměť, např. slovíčka cizího jazyka apod.) Reproductivní paměť je také, poněkud úzce, nazývána paměť pro vědění, na rozdíl od paměti na chování (paměť v širším smyslu)*“ (Nakonečný, 2013, s. 174).

Předškolák by měl tedy zvládnout vštípit, zapamatovat a vybavit si osvojenou báseň, píseň, získané vědomosti, zapamatovat si větu, alespoň o osmi slovech a umět ji zopakovat, zapamatovat si mechanický počet do deseti. Jak se zmiňují ve své publikaci Langmeier, Krejčířová (2006): Děti kolem 6 – 7 let již začínají používat strategii opakování, materiál určený k zapamatování si stále dokola opakují. Paměť je dobrým předpokladem pro správné učení psaní, čtení či počítání, takzvaného trivia.

Vnímání je pro dítě předškolního věku ze všech poznávacích procesů nejdůležitější. Pomocí něj se mu dostává přímý styk se skutečností. Dítě vnímá především předměty, které jej upoutaly a mají vztah k určité činnosti. Vnímání (poznávací procesy) se u předškolních dětí vyvíjí velmi intenzivně. Pro dítě je charakteristická jeho zvědavost, neustále se ptá, jak zmiňuje ve své publikaci Šmelová (2004).

Vnímáním zrakem i sluchem se zabývá ve své publikaci Zelinková (2008). Největší roli v procesu vnímání hraje zrak, kterým vnímáme až 80% všech informací. Již v raném dětství dítě reaguje na hračku a známé objekty zvukem. Pohledem na známé tváře, především matky a blízkých rodinných příslušníků odezírá, napodobuje nonverbální komunikaci a pohyby mluvidel. První slova jsou spojena se zrakovým vjemem, reaguje slovem na známý předmět. Dále je nezastupitelný sluch. Dítě jím rozpoznává hlas matky a hlasem na ni také reaguje. Vyhledává zdroj zvuku. Vede k postupnému záměrnému poslouchání. Nepoškozený sluch společně se zrakem jsou základní podmínkou pro osvojení správné artikulace.

Zrakem (zrakové vnímání), o kterém se zmiňuje ve své publikaci Klindová (1972), vnímáme nejvíce informací z našeho okolí. Je prostředníkem poznávání světa i prostředkem komunikace. Také hraje významnou roli v grafomotorice a získávání dovedností v předčtenářské gramotnosti. Předškolák by měl být schopen vnímat a uvědomovat si polohu předmětu v prostoru, rozlišovat barvy, figury a pozadí, dochází k jejich uspořádání, rozeznat barvy, detaily jako je rozpoznávání předmětu velikostně, v umístění, vizuomotorické koordinace – například využívat oko a ruku, zrakovou analýzu a syntézu- vnímání celku i jednotlivých dílků. Oční pohyby vedou ke správnému základu psaní a čtení zleva doprava.

Zraková paměť ovlivňuje učení, vnímání, zapamatování si a rozpoznávání předmětů, symbolů, osob, písmen a číslice vede ke správným učebním návykům. *„Ptá se na předmět množstvím rozličných otázek, srovnává jej s jinými, zařaduje jej mezi ostatní předměty, objasňuje si jeho mnohé vlastnosti a souvislosti“* (Klindová, 1972, s. 58).

Sluch (sluchové vnímání) je jedním z důležitých prostředků komunikace, ovlivňuje rozvoj řeči i abstraktní myšlení, to uvádí i Sovák (1984) se své publikaci. Předškolák by měl zvládnout říct několik básniček, rozpočítadel, písni, pozorně naslouchat čtenému textu, mít v oblibě analýzu a syntézu slov, určit první a poslední hlásku ve slovech, určit počet slov ve větě, rytmizaci slov, vnímat jazykový cit, utvořit rým.

Měl by zvládnout ve spojitosti s výslovností sluchovou diferenciaci. Tedy odlišit jednotlivé hlásky- ostré a tupé sykavky, měkké a tvrdé souhlásky, znělé a neznělé souhlásky, krátké a dlouhé samohlásky. Zvládnutí sluchové diferenciaci je důležité pro psaní a čtení.

Sluchová paměť zde by měl předškolák zvládnout vštípení, uchování a vybavení slyšeného, tedy bezprostřední reprodukci slyšeného. Dle Bednářové a Šmardové (2011) by si dítě mělo včas zachytit a zapamatovat instrukce a pokyny ke své práci, zapamatovat si pořadí úkonů a výklad učitele.

Myšlení bývá definováno jako schopnost provádět myšlenkové operace – zpracovávat informace. Poznatky o myšlení zaznamenává i ve své publikaci Vančurová (1969, s. 151): *„Myšlení dětí je vždy konkrétní a odtud také pramení jejich zvědavost. Potřebují mít vše jasné a pokud možno hmatatelné“*.

Děti v předškolním věku ještě zevšeobecňují, ale postupně se myšlení rozvíjí na základě konkrétních představ a zkušeností, stává se přesnější (díky zvědavosti).

Oromotorika se týká pohybů dutiny ústní, orofaciálního komplexu, ten se podle Moralese (2006) zaměřuje na činnost obličejových svalů, polykání a řečového projevu. Slouží k rozvoji řadě důležitých funkcí, např. k mimice, přijímání potravy, dýchání (oris=ústa, facies=obličej). Je základem pro správný řečový projev. Věnuje se polohování a pohyblivosti zejména jazyka, ale také rtů a dalších mluvních orgánů. Předškolák by měl mít zvládnuta oromotorická cvičení pro správnou artikulaci řeči.

Řeč má pro vývoj dítěte a jeho fungování ve škole velký význam. Umožňuje rozvoj myšlení, ovlivňuje poznávání a učení. Slouží k dorozumívání, stává se prostředkem komunikace, spolupráce a vztahů. Řeč a myšlení jsou velmi pevně spjaty. „*Neboť myšlení se vyvinulo na podkladě řeči a řeč se vyvíjí s rozvojem myšlení*“ (Ohnesorg, 1974, s. 5)

Významným obdobím vývoje řeči je období do 6 až 7 let. Nejzásadnějším obdobím rozvoje je pak období do 3 až 4 let. Dítě se začíná zajímat o své okolí. To vše se projevuje typickými otázkami: „Co je to? Proč?“.

Před nástupem do základní školy by měl předškolák znát dle Lechty (2002) přibližně 2500 - 3000 slov, jiní autoři, např. Dolejší (2005) uvádí 3500 - 4000 slov, říct jak se jmenuje, kde bydlí, jak je staré, dokáže zopakovat dvojverší. Měl by dbát na správné vyjadřovací schopnosti, vyjadřovat se celými větami gramaticky správně, mluvit jasně a zřetelně. Měl by mít osvojeny všechny hlásky, jak správně vyvozovat hlásky u dětí předškolního věku, zmiňuje ve své publikaci Sovák (1984). Vývoj řeči je ovlivněn motorikou, vnímáním a sociálním prostředím.

Sociální prostředí patří k vnějším faktorům ovlivňujícím řeč. První a hlavní úkol v rozvoji řeči v raném věku má rodina, jako mluvný vzor, styl výchovy, podnětnost prostředí. Na výchovné působení v rodinách navazuje výchovně – vzdělávací činnost ve školském zařízení.

1.3 Jazykové roviny řeči

Řeč jako komplexní schopnost má složitější strukturu. Rozdělujeme ji do 4 jazykových rovin, které uvádí ve své publikaci Bednářová, Šmardová (2007): Foneticko-fonologická rovina, lexikálně-sémantická rovina, morfologicky-syntaktická rovina a pragmatická rovina.

Foneticko-fonologická rovina: Sledujeme zde zvukovou stránku řeči – výslovnost a sluchové rozlišování mateřského jazyka. Důležitým diagnostickým momentem je období 6. - 9. měsíce. Přechod z pudového žvatlání (bez sluchové kontroly) na napodobivé (se sluchovou kontrolou). U osob s poruchami sluchu napodobivé žvatlání nepřichází (zvukové projevy mizí). „*Když se dítě učí mluvit, zvykne si vnímat především jeho fonologické prvky, tj. prvky, které jsou důležité pro dorozumívací proces*“ (Ohnesorg, 1974, s. 13). Fonetická stránka řeči se řídí pravidlem nejmenší fyziologické námahy (nejprve hlásky tvořené malou námahou, potom ty fyziologicky náročnější), nejpozději se fixují hlásky charakteristické pro mateřský jazyk. Zvuková stránka by měla být plně vyvinuta kolem 5. roku života, nejpozději před nástupem do základní školy.

Lexikálně-sémantická rovina: zabývá se hlavně rozvojem slovní zásoby. V 9. měsíci se objevují počátky pasivní slovní zásoby (dítě rozumí v kontextu situace). V 1. roce života se pak objevují první slova, ale hlavní je komunikace pohledem, mimikou, pláčem, pohybem. První slova jak se zmiňuje ve své publikaci Klenková (2006) chápe dítě všeobecně = tzv. hypergeneralizace („haf haf“ = vše, co má 4 nohy). Když zná už více slov, přichází opačná tendence = tzv. hyperdiferenciace (názvy konkrétní – vše je jeho – jen jeho babička...). Pro rozvoj aktivní slovní zásoby přichází období otázek, kterými jsou „Co je to? Kdo je to?“, jako první věk otázek 1,5 roce, druhý věk otázek je ve 3,5 letech a jsou to otázky „Proč? Kdy?“ (rozvoj aktivní i pasivní slovní zásoby). Ve 3 až 4 letech zná své jméno a příjmení, chápe rozdíly, první básničky. Na konci předškolního období by mělo dítě umět samostatně vyprávět své zážitky (spontánně, ve správné časové posloupnosti). Období otázek popisuje ve své publikaci Kutálková (1996).

Morfologicko-syntaktická rovina: zabývá se gramatickou stránkou řeči. Odráží úroveň mentálního vývoje dítěte. „*Tato jazyková rovina se hodnotí na základě porozumění slovním spojením a větám, otázkám a instrukcím, opakování vět a rovněž v jakémkoli souvislém mluvním projevu dítěte: při popisu obrázku, produkci povídky, vyprávění na zadané téma, v běžném dialogu*“ (Lechta a kol., 2003, s. 88). Lze ji zkoumat až kolem 1. roku života - období prvních slov. První slova jsou neohebná, nečasují se, neskloňují se, mají funkci vět (tzv. jednoslovné věty). Vznikají opakováním slabik (mama, papa, baba). Velmi často užívání podstatných jmen v prvním pádě (infinitiv, třetí osoba,

rozkazovací způsob), později - spojení dvou jednoslovných vět vznikají tzv. dvouslovné věty („táta pápá“ = táta odchází do práce). *Postupné užívání slovních druhů*: Nejdříve se objevují podstatná jména, onomatopoea (zvukomalebná citoslovce), slovesa. V období 2,5 až 3 roky - přídavná jména, osobní zájmena, skloňování. Nejpozději se objevují číslovky, předložky a spojky, po 3. roce života jednotné a množné číslo. Po 4. roce života by mělo dítě ovládat všechny slovní druhy. *Postupné tvoření slovosledu*: Nejprve dítě klade na počátek věty slovo s emocionálním významem. V období 3. až 4. roku začíná tvořit souvětí. Zde nastává učení transferem. Transferem (přenosem) se dítě učí správné tvary v gramatice. Transfer nebere v úvahu gramatické výjimky. Dítě se učí transferem, například: „zelený - zelenější“ a přenesse to na „dobrý – dobřeji“. Do 4 let je to přirozený jev, tzv. fyziologický dysgramatismus .

Pragmatická rovina: zabývá se sociální aplikací komunikace, tedy uplatnění komunikace v sociální interakci. Zahrnuje sociální a psychologické aspekty komunikace. Předtím než dítě chápe obsahy slov a mluví, chápe intuitivně obsah situace. Od 2. až 3. roku dítě chápe roli komunikačního partnera (reaguje podle komunikační situace). Dítě se začíná učit komunikačním vzorcům, které potom různě aplikuje v situacích (i mimoslovní a výrazová komunikace). Po 3. roce se dítě snaží komunikovat, navazovat rozhovory s okolím. Ve 4 letech je komunikace adekvátní k situaci. Řeč získá regulační funkci (řečí lze regulovat chování dítěte a zároveň dítě může řečí měnit dění kolem sebe). Řeč bývá po formální stránce dokončen v 7 letech, uvádí tak Dolejší (2005).

Kapitola se zabývá charakteristikou předškolního období, dále se zaměřuje na oblast předškolního vývoje, co má předškolák znát a umět. Je zde zřejmé, že předškolní období je pro dítě velmi důležité, dítě prochází velkými změnami v oblasti kognitivní i tělesné. Pro přiměřený psychomotorický vývoj dítěte je důležitá podpora ze strany rodiny a školského zařízení. Dále jsou zde popsány jazykové roviny řeči, kterými by mělo projít každé dítě, aby se řeč vyvíjela přiměřeně k věku, bez odchylek či obtíží.

2. NARUŠENÁ KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOST U DĚTÍ

2.1. Narušená komunikační schopnost

„O narušené komunikační schopnosti hovoříme tehdy, když některá rovina (nebo několik rovin současně) jazykových projevů působí vzhledem ke komunikačnímu záměru jednotlivce interferenčně“ (Lechta, 2002, s. 51). Narušená komunikační schopnost se může tedy podle Lechty (1987) projevit jako vrozená chyba řeči nebo získaná porucha řeči.

Každé dítě by mělo projít vývojem všech jazykových rovin. Nastane – li v některé z těchto rovin nesoulad, problémy či opoždění v řeči vyskytují se u dětí následující typy narušené komunikační schopnosti: Nemluvnost (vývojová – vývojová dysfázie), opožděný vývoj řeči, poruchy zvuku řeči (palatolalie, rhinolalie), poruchy fleunce (plynulost) řeči (koktavost, breptavost), poruchy artikulace (dyslalie, dysartrie), poruchy hlasu a symptomatické poruchy řeči. O nejčastějších poruchách řeči (koktavost, breptavost, dyslalie a opožděný vývoj řeči) se zmiňují ve svých logopedických námětech Krejčíková a Kaprová (1999).

V mateřské škole v logopedické třídě (třída pro děti s narušenou komunikační schopností) se nejvíce objevují poruchy řeči typy opožděný vývoj řeči a dyslalie. Mateřská škola se snaží podle vyhlášky č. 27/2016 Sb., vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných a zákona 82/20015 Sb. a 178/2016 Sb., kterými se mění zákon 561/2004, **zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)** v dostatečně možné míře připravit děti na bezproblémový start do ZŠ, nejen v oblasti řeči, ale i celkové osobnosti dítěte. Náplní vzdělávání v této třídě je provádění pravidelné logopedické péče zaměřené na rozvoj komunikačních dovedností dětí předškolního věku jednoduchými logopedickými cvičeními pod vedením učitelek ve třídě a ve spolupráci se SPC pro vady sluchu a řeči. V této třídě je snížen počet dětí na 15 dětí. Rodiče i učitelé denně pracují s dětmi, rodiče dostávají jasné a pochopené doporučení, návrhy jak s dětmi pracovat. Každý týden mají učitelé s dětmi i rodiči logopedické konzultační hodiny, kde je rodičům předvedena praktická ukázka jak správně s dítětem pracovat.

Seznámení s nejčastějšími poruchami sledovaných předškolních dětí, kterými jsou opožděný vývoj řeči (OVR) a dyslalie (patlavost).

2.2. Charakteristika opožděného vývoje řeči

Opožděný vývoj řeči je nástup stádií vývoje řeči s časovým odkladem, kdy ve 3 letech dítě mluví málo nebo nemluví a komunikace neodpovídá věku. Jak dokládá docentka Klenková: „*Nemluví-li dítě ve 3 letech nebo mluví méně než ostatní děti v tomto věku, jedná se zřejmě o opožděný vývoj řeč*“ (Klenková, 2006, s. 66). Je nutno hledat příčiny (odborná vyšetření: foniatr, neurolog, psycholog, pediatr – napíše doporučení na všechna vyšetření), diferenciální diagnostika: smyslová vada, MR, poruchy mluvních orgánů, akustická dysgnozie (neschopnost pamatovat slyšené a porozumět), autismus a autistické rysy.

Symptomy z hlediska průběhu vývoje řeči dle Škodové (2003)

Opožděný vývoj řeči prostý (dědičnost, nevyzrálость CNS, negativní výchovné vlivy), **omezený vývoj řeči** (na základě sluchových poruch, postižení intelektu), **přerušovaný vývoj řeči** (úrazy, nádorové onemocnění mozku...), **scestný/odchylný vývoj řeči** (organické poškození mluvidel...).

Příčiny vzniku opožděného vývoje řeči

„*Opoždění vývoje řeči jako příznak základním způsobeno především nevhodnými vlivy sociálními a okolnostmi výchovnými*“ (Kutálková, 1996, s. 134). Mezi příčiny vzniku opožděného vývoje řeči můžeme tedy zařadit nepodnětné a nestimulující sociální prostředí, prostředí nevěnující pozornost neuropsychickému vývoji, nadužívání masmédií a PC, citová deprivace, nesoulad požadavků okolí se schopnostmi dítěte, nedostatek mluvního kontaktu. Dále se objevují poruchy sluchu a zraku, dědičnost (výskyt opožděnosti řeči v rodině -otec, dědeček), nevyzrálость CNS, obtíže při porodu = perinatální potíže, nedonošenost, předčasný porod.

Terapie opožděného vývoje řeči

U terapie opožděného vývoje řeči je důležitá podpora rodiny, aby stimulovala řečový projev, poskytovala dostatek přiměřených řečových podnětů, kvalitní řečový vzor ze strany rodiny i výchovně-vzdělávacího zařízení. Dále je velmi důležitý rozvoj slovní zásoby (pasivní i aktivní) a porozumění (recepce řeči). Začínat nejjednoduššími elementy (onomatopoa, zvuky zvířat). Nejprve musíme začít u obsahové stránky řeči (chápat a komunikovat), aby dítě pochopilo, co se po něm chce, žádá, porozumění řeči

teprve potom se zaměřit na formální stránku řeči (přesná výslovnost a artikulace). Rozvoj formální stránky řeči nastává, ale až po rozvinutí dostatečné slovní zásoby, schopnosti tvořit gramaticky správné věty, zvládnutí časové a dějové posloupnosti při vyprávění, dostatečné fonematické diferenciaci. Rozvoj fonematického sluchu (měl by se rozvinout do 5 let) – nejznámější test fonematického sluchu u nás vydala Škodová, např. obrázky – koza x kosa. Je nutné podporovat rozvoj motoriky (hrubé, jemné, oromotoriky, grafomotorika) pomocí prstových her, navlékání korálků, jízdy na kole, plavání, hry s prsty v pískovně pro uvolňování zápěstí, využití velkého papíru při znázornění symbolů, pro uvolnění ramene a loktu, atd. Rozvíjet zrakové a sluchové vnímání, např. analýza a syntéza slov, rytmizace slov, vyhledávání obrázků na pozadí, skládání puzzlí. Rozvíjení a podpora spontánní řeči, např. využití oblíbeného tématu dítěte či vyprávění pohádky. Velmi vhodný je nácvik pomocí stereotypů - provázet situace stejnými slovy a pohyby.“ *Opakování má pro rozvoj řeči klíčový význam. Dítě nejprve opakuje jednoduché zvuky, později jednotlivé slabiky a slova a nakonec celé věty a složitější větné výrazy*“ (Škodová, 2003, s. 100).

2.3. Charakteristika dyslalie (patlavosti)

„Dyslalie je porucha artikulace, kdy je narušena výslovnost jedné hlásky nebo skupiny hlásek rodného jazyka, přičemž ostatní hlásky jsou vyslovovány správně podle příslušných jazykových norem“ (Klenková, 2006, s. 99).

Krejčíková (1999) ve své publikaci zmiňuje, že dyslalie bývá nejčastější postižení řeči u předškolních dětí. Dovednost správně tvořit a také vyslovovat hlásky mateřského jazyka se s vývojem dítěte postupně zdokonaluje a upevňuje.

Dle Klenkové (2006) je nutné rozlišovat 2 pojmy: nesprávná výslovnost a vadná výslovnost. **Nesprávná výslovnost**, tzv. fyziologická dyslalie a prodloužená fyziologická dyslalie (fyziologický jev přetrvává asi do 5 let, pokud nesprávná výslovnost přetrvává mezi 5. až 7. rokem života jedná se o tzv. prodlouženou fyziologickou dyslalii). **Vadná výslovnost** - dyslalie (7 let – ZŠ) je tehdy, když odchylka ve výslovnosti je již zafixována, přetrvává. Pokud se výslovnost do 7. roku života neupraví, jedná se o tzv. **pravou (patologickou) dyslalii**. Dle Salomonové (2003) je dyslalie častěji u chlapců, také u dětí s nadprůměrným IQ a u dětí s mentální

retardací bývá zpožděný fyziologický vývoj mluvené řeči (ale setkáváme se s narušenou výslovností i u dospělých osob – nejčastěji je narušena výslovnost hlásek R Ř a také sykavek).

Klasifikace z hlediska kontextu

Hlásková patlavost, chybné tvoření hlásky, o které se zmiňuje Salomonová (2003), má 3 formy: **mogilálie**- dítě hlásku vůbec netvoří, a proto ji v řeči vynechává (např. místo ruka říká uka), **paralálie**- dítě hlásku, kterou neumí vyslovit, zaměňuje za jinou (např. místo ruka říká luka), **dítě hlásku vyslovuje chybně**, na jiném artikulačním místě, takový způsob tvoření označujeme řeckým názvem hlásky a příponou – ismus (např. vadné tvoření hlásky R – rotacismus). **Slabiková a slovní patlavost** postihuje hláskové skupiny ve slabikách a slovech, přičemž výslovnost izolovaných hlásek může být správná.

Klasifikaci podle rozsahu uvádí Klenková (2006) i Lechta (1987).

Dyslalia univerzalis (mnohočetná) - narušena výslovnost většiny hlásek, řeč zcela nesrozumitelná. „*V najťažších prípadoch ide o dyslaliu universalis, pri ktorej zisťujeme úplne nesrozumiteľnú reč*“ Lechta (1987, s. 116)., **dyslalia multiplex** (gravis) - postižena artikulace většího počtu hlásek, ale řeč je srozumitelná, **dyslalia simplex** (levis, parciální) - nesprávná výslovnost jedné nebo několika hlásek (*csz/čšž/rř*), ta se dále dělí na **monomorfní** - nesprávně vyslovované hlásky jsou z jedné artikulační oblasti a **polymorfní** - nesprávně vyslovované hlásky jsou z více artikulačních oblastí.

Projevy

Narušení fonetické úrovně řeči se projevuje vynecháváním, zaměňováním nebo nahrazováním hlásek a nepřesným vyslovováním. „*Jedním z příznaků, které vytvářejí širší obraz postižení řeči v oblasti vnímání, rozumění i produkci řeči a kdy se obtíže objevují nejen ve zvuku řeči – oblasti fonetické, tj. tvorby hlásek, ale také v oblasti jejich užívání, tj. v oblasti fonologické, dále pak také v oblasti gramatiky – tvoření slov i vět (tj. v oblasti morfologie a syntaxu), tak v oblasti obsahové a významové stránky řeči (tj. v oblasti lexikální a sémantické)*“ (Krejčíková, 1999. S. 17). Narušení fonologické úrovně řeči se projevuje narušením používání elementárních mluvních zvuků spojených do slabik, slov a vět, poruchy se projevují v plynulé řeči, kdy jsou jednotlivé hlásky

ovlivňovány, předcházejícími nebo následujícími hláskami, nebo důsledkem pauzy, přízvuku, melodie či rytmu.

Příčiny vzniku dyslalie

dle Klenkové (2007), která uvádí dva typy, a to **funkční typ** (senzorický, motorický), který se projevuje tím, že něco nefunguje, tak jak by mělo, např. neobratnost jazyka u motorického typu, narušena sluchová diferenciací u senzorického typu a **organický typ** (impresivní, expresivní), příčinou je narušení nějakého orgánu, jako je šikmý rozštěp rtu, gotické patro, narušení nazality. Podle lokalizace konkrétní příčiny se dyslalie dělí na: **akustickou** – vady sluchu, **labiální** – defekty rtu, **dentální** – defekty zubů, **palatální** – anomálie patra, **lingvální** – anomálie jazyka a **nazální** – při narušení nazality.

Mezi další příčiny můžeme řadit:

Nesprávný mluvní vzor, nesprávné vnímání, nedostatek citového přízvuku (dětí s nedostatečným citovým zázemím). Dále poruchy centrální nervové soustavy a psychosociální vlivy (rodina, výchova, rozvoj osobnosti). Celkový stav organismu (astmatik, epileptik). Nesprávný postoj okolí k vývoji výslovnosti a řeči dětí (neustálé kárání, napomínání, nebo naopak podceňování či zanedbání výslovnosti). O příčinách dyslalie se zmiňuje ve své publikaci Dolejší (2005).

Terapie dyslalie

Odstraňování provádíme individuálně podle typu dyslalie a podle možností a schopností dítěte - důležitá je nápodoba. Využíváme artikulační cvičení na zlepšení funkce mluvidel a funkce mozkových oblastí, cvičení na rozvoj fonemického sluchu (sluchové vnímání, rozlišování fonémů). Reedukace se děje navozováním správné výslovnosti.

Zásady průběhu terapie dle Krahulcové (2007): **zásada krátkodobého cvičení** cvičit krátce a častěji (2-3 minuty 20x denně) s intenzivním sluchovým a zrakovým vzorem, za využití dostupných pomůcek (zrcadla, kresby, PC vzoru), **zásada pozitivního přístupu** dítě chválit při každé snaze, spolupráci, **zásada častého cvičení**, **zásada zpětné vazby**, **zásada motivace**, **využívání pomocných hlásek**, tj. hlásek, které umí správně artikulovat a jsou artikulačně podobné, **zásada minimální akce nebo psychofyzické relaxace** znamená cvičit bez přehnaného úsilí, šeptem a **zásada**

individuálního přístupu akceptuje zde osobnost, anatomické, fyziologické, psychologické zvláštnosti a jeho prostředí.

Průběh odstraňování dyslalie popisuje ve své publikaci docentka Klenková (2007). Kde uvádí 4 etapy odstraňování, kterými jsou **přípravná cvičení, vyvozování nové hlásky, fixace výslovnosti** (upevňování) hlásky a **automatizace výslovnosti hlásek** (správné užívání hlásky, artikulačního postavení při spontánní mluvě). Délka a průběh etap je vždy individuální.

Kapitola se zabývá vymezením pojmu narušená komunikační schopnost, která se může vyskytnout u dětí, u kterých se projeví problémy v některé z jazykových rovin řeči. Seznámení se vzděláváním v místě šetření, tedy mateřské školy. Dále zde byly vymezeny pojmy nejčastějších narušených komunikačních schopností u sledovaných dětí v logopedické třídě při běžné mateřské škole, a to opožděný vývoj řeči a dyslalie. Obě zmiňované narušené komunikační schopnosti jsem klasifikovala z různých hledisek, zmínila jejich projevy a příčiny. V neposlední řadě se kapitola zabývá terapií či odstranění opožděného vývoje řeči a dyslalie.

3. ANALÝZA LOGOPEDICKÉ INTERVENCE

3.1. Cíle výzkumu a použité metody

Hlavním cílem výzkumného projektu je analýza logopedické intervence u dětí předškolního věku, u nichž se projevila narušená komunikační schopnost, a které docházely do logopedické třídy v běžné mateřské škole.

Dílčími cíli výzkumného projektu jsou:

- 1) analýza řečových schopností (oromotorických a fonačních schopností, fonemického sluchu);
- 2) analýza motoriky (hrubé a jemné motoriky, grafomotoriky);
- 3) analýza spolupráce logopedů s rodiči;
- 4) analýza spolupráce sledovaných dětí s logopedy.

Pro výzkumné šetření byl zvolen kvalitativní výzkum na základě uvedených technik:

- polostrukturovaný rozhovor s rodiči a logopedy pozorovaných dětí;
- přímé každodenní pozorování (zúčastněné pozorování) dětí a logopedů;
- analýza dokumentace logopedických záznamů a zpráv z SPC či PPP;
- analýza výsledků kresebných, grafomotorických a kognitivních činností.

Jednalo se o dlouhodobé pozorování, každodenně jsem spolupracovala a komunikovala s dětmi, rodiči i logopedy.

Na základě vytyčených cílů byla vytvořena výzkumná otázka.

Výzkumná otázka: Ve které ze sledovaných oblastí dosáhnou děti největšího pokroku?

Harmonogram vypracování bakalářské práce

Téma bakalářské práce bylo zadáno na jaře roku 2015. Byla oslovena nadřízená-ředitelka mateřské školy s žádostí o realizaci výzkumu na zmíněném pracovišti. Poté bylo vytipováno 7 dětí, které byly v posledním ročníku mateřské školy. Následně byli osloveni a seznámeni s charakterem mého výzkumného šetření jejich zákonní zástupci. Ze všech oslovených zákonných zástupců souhlasilo 5, následně podepsali souhlas s výzkumem. V rámci zachování etiky výzkumu byla jména dětí pozměněna.

3.2. Charakteristika místa výzkumu

Výzkum probíhal v mateřské škole v jednom z menších měst Zlínského kraje. Areál MŠ tvoří čtyři vzájemně propojené budovy. První budova „A“ zahájila jako první

provoz v roce 1967, zde se nacházejí tři třídy po 25 dětech. Třídy jsou uspořádány od nejmladších věkových skupin po nejstarší věkovou skupinu. Budova „B“ byla zkolaudována v roce 1978, taktéž se zde nacházejí tři třídy, ale již po 28 dětech, uspořádání je také od nejmladší po nejstarší věkovou skupinu dětí. V říjnu 2005 byla zprovozněna budova „D“ se zimní zahradou, v této budově se nachází logopedická třída a třída pro děti s odkladem povinné školní docházky. Budova „C“ slouží jako hospodářská součást areálu s kuchyní a prádelnou. Každá budova má vybavenou zahradu. Mateřská škola má vlastní saunu a venkovní bazén. V dopoledních hodinách se děti můžou zúčastnit různých aktivit, např. saunování, logopedického kroužku, angličtiny pro nejmenší, předplaveckého výcviku, grafomotorického kurzu. V současné době se zde stará o 200 dětí 29 zaměstnanců, z toho 13 zaměstnanců provozních. V těsné blízkosti mateřské školy se nachází ZUŠ, DDM, kino, divadelní spolek, I. a II. ZŠ.

Logopedická třída nesoucí název „Třída pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami“, je určena pro věkovou skupinu dětí od 4 do 7 let. Třída má kapacitu maximálně 15 dětí. Na výuce se podílí dva logoped, kteří vypracovávají na základě zpráv z SPC, popř. i PPP každému dítěti individuální vzdělávací plán. Jedenkrát měsíčně dochází na konzultace o dalším postupu terapie dětí logopedka ze speciálně pedagogického centra, pod které mateřská škola spadá. Děti mají dostatek hraček a pomůcek, které podporují jejich speciálně vzdělávací potřeby. K těmto pomůckám patří např. foukací labyrinty, zrcadla, která jsou nalepena na zdích ve třídě, počítač a tablet s výukovým programem, vše slouží k podpoře a rozvoji komunikace. Všechny pomůcky, materiály a hračky jsou doplňovány a obměňovány podle potřeb dětí v logopedické třídě. Finanční prostředky na speciální pomůcky zajišťuje mateřská škola a kraj.

V budově se nachází logopedická pracovna, která je plně vybavena pomůckami a materiály pro individuální práci s dětmi. V odpoledních hodinách zde probíhají logopedické konzultace s rodiči, konzultace vždy vede logoped, který má odpolední směnu. Logopedi mají na odpolední konzultace děti rozděleny, každý logoped má 7 dětí. Skupinová dopolední i odpolední logopedie probíhá společně se všemi dětmi ve třídě.

Organizace v logopedické třídě vypadá následovně:

6,00 – 8,00 hodin – scházení dětí, individuální logopedická intervence, ranní činnosti

8,00 – 9,45 hodin – snídaně, dopolední činnosti, skupinová i individuální logopedická intervence

9,45 – 11,15 hodin – svačinka, pobyt venku

11,15 – 11,45 hodin – oběd

11,45 - 13,45 hodin – odpočinek, individuální práce s dítětem (dle možnosti dítěte)

13,45 – 15,00 hodin – dopolední činnosti, rozcházení dětí

Uvedené časy jsou orientační, logopedi reagují na nastalé situace (např. divadlo) a momentální naladění dětí.

Individuální logopedická intervence probíhá v ranních hodinách ve třídě. Logoped, který má ranní směnu, si děti bere podle toho, jak přichází do mateřské školy. Většinou se jedná o cviky jazyka a dechová cvičení. Po příchodu druhého logopeda probíhá individuální logopedické intervence v logopedické pracovně. Děti přichází jednotlivě, mají se sebou logopedický sešit s domácím procvičováním. Logopedi se jim vždy věnují podle aktuálního rozpoložení a individuálních schopností. Logopedi si vedou o logopedické intervenci záznam, který je veden v měsíčních intervalech.

Ostatní děti se v této době věnují ve třídě připraveným dopoledním činnostem. Spontánní hry se prolínají do řízených činností. Děti se každé ráno přivítají básní, následuje skupinová logopedická intervence a komunikační dovednosti v kruhu. Logopedickou intervenci logopedi podporují pomocí psychomotorických aktivit, jako jsou běhání, dupání, tleskání, skákání, zpívání, rehabilitační cvičení a pomůckami např. artikulačními obrázky, obrázky pro rozvoj řeči, afatický slovník, program pavučinka, Logico Piccolo, logopedické pexeso, flétny, dýchací trenažér, apod. Další činnosti jsou zaměřeny na kognitivní rozvoj dítěte, např. hry s číslicemi, mechanický počet do 10 (20), rytmizace slov, určování první a poslední hlásky ve slově, seznámení s novou básní, písní, příběhem, podpora pravo-levé orientace, získávání nových informací o daném tématu z třídního vzdělávacího programu. Děti si rozvíjí a podporují hrubou a jemnou motoriku, smyslové vnímání pomocí her – pohybových, smyslových.

3.3.Charakteristika výzkumného vzorku

K výzkumu bylo vybráno 5 dětí, které ve školním roce 2015/2016 navštěvovaly mateřskou školu a byly zařazeny do logopedické třídy.

Tabulka č. 1 - Seznam pozorovaných dětí

Dítě	Rok narození	Diagnóza
Daniel	srpen 2009	Ve 3 letech diagnostikován OVŘ, ve školním roce 2015/2016 diagnóza změněna na dyslalii levis.
Gita	únor 2009	Ve 3 letech diagnostikován OVŘ, ve školním roce 2015/2016 diagnóza změněna na dyslalii univerzalis.
Martin	březen 2010	Ve 4 letech diagnostikována dyslalie univerzalis.
Michael	červen 2010	Ve 3,5 letech diagnostikován OVŘ, ve školním roce 2015/2016 diagnóza změněna na dyslalii univerzalis.
Vendula	duben 2010	Ve 3 letech diagnostikován OVŘ, v roce 2015 diagnóza změněna na dyslalii gravis.

V následující části jsou popsány kazuistiky všech 5 dětí, které byly vypracovány na základě zjištěných údajů od zákonných zástupců a pozorování dětí logopedy.

Kazuistika č. 1

Chlapec Daniel

Rodinná anamnéza: Chlapec vyrůstá v úplné rodině, je prostřední z 3 sourozenců. První bratr je o 2 roky starší a druhý bratr je o 2 roky mladší. Matka (36 let) absolvovala čtyřleté gymnázium. Nyní nepracuje, je žena v domácnosti. Otec (38 let) vzdělání nevedl, uvedl však výskyt opožděného vývoje řeči u něj a jeho sourozenců. Rodina žije v panelovém domě. Otec chodí s dětmi do hasičského kroužku. Výchovu má v rukou převážně otec.

Osobní anamnéza: Chlapec pochází z matčiny 2. gravidity, průběh těhotenství dle

matky od počátku v normě, dítě chtěné. Samotný porod proběhl ve 40. týdnu těhotenství, probíhal bez komplikací. Chlapec byl plně kojen do 12. měsíců. Psychomotorický vývoj byl v souladu s věkem. Sedat si začal v 6. měsících, lézt začínal asi v 9. měsících, chodit pak kolem 12. měsíce. Vývoj řeči - dle matky začal chlapec napodobovat a **vydávat první slabiky kolem 1 roku, slova pak po 2. roku**. Zřejmě neproběhlo období broukání a žvatlání, matka si nevybavuje. Ve 3 letech začínal mluvit v jednoduchých větách, ale podle matky mu nebylo vůbec rozumět. Jedná se o chlapce štíhlejší, drobné postavy. Motoricky je dnes chlapec zdatný – umí kotouly, plave, bruslí, jezdí na kole (podle matky již velké výlety), chodí hrát fotbal i na společné cvičení dětí. Chlapec měl pro školní rok 2015/2016 odklad školní docházky, na žádost rodičů.

Adaptace v předškolním zařízení: Chlapec nastoupil do mateřské školy ve věku 3 let a 1 měsíc. Adaptace probíhala bez problémů, bez pláče. S dětmi ve školce si hrál, našel si kamarády, do společných činností se zapojoval, byl však drzý a neposedný. Na konci školního roku požádali rodiče, na doporučení učitelek a logopedky ze SPC zařazení chlapce do logopedické třídy při mateřské škole.

Sluchová percepce: Ve sluchovém vnímání se vyskytují nedostatky, především nedostatečně vyvinutý fonemický sluch. Jednoduché i delší slovo zvládne roztleskat na slabiky. Při dostatku času určí počet slabik. Sluchová paměť je celkem na dobré úrovni. Při reprodukci rytmu zvládne pouze jednoduché rytmické celky. Určí bez problémů první hlásku ve slově, při určení poslední hlásky ve slově potřebuje pomoc. Problémy mu nečiní v opakování řady slov, jednoduchých vět, básniček, říkadel. Slabá sluchová pozornost.

Zraková percepce: Vizuální vnímání téměř odpovídá normě, zvládá analýzu a syntézu obrázků, určí rozdílnosti na obrázcích. Nemá problémy v rozeznávání figury na pozadí. Zraková paměť dobrá, zapamatuje si 5 obrázků z 5.

Rozumové schopnosti: Jeho kognitivní vývoj je na dobré úrovni. Převážně vyniká v matematických představách, chlapec napočítá do 100, pozná číslici 1 až 10, číselnou řadu sestaví, jednoduché číselné operace s předměty (bonbony apod.) zvládá. Geometrické tvary pozná a pojmenuje. Jistě určí základní i odvozené barvy. Při orientaci na ploše jako jsou pojmy pod, nad, před, vedle a za, nemá problém. Pravolevá orientace není zcela ujasněná. Delší spojení jako „vlevo nahoře“, „předposlední“, „třetí od konce“, „hned vedle“ apod. nečiní problém. Práceschopnost a pozornost je přiměřena

věku. Chlapec se snaží, pokud ho úkol zajímá, rád se do činnosti zapojí.

Sociální schopnosti: V oblasti sociálně-emoční se jeví jako společensky přizpůsobivý. Ve volné hře si hraje převážně s dětmi stejného věku. S učitelkou navazuje sám rozhovor, ale dělá mu potíže říct si o pomoc, když má nějaký problém.

Řečové schopnosti: Chlapec dochází do logopedické třídy od svých 4 let. V rámci logopedické intervence byly vyvozeny hlásky K, VF, ĎŤŇ, L, CSZ, ČŠŽ, diferenciaci sykavek a RŘ. Neustále upevňuje diferenciaci obou řad sykavek v běžné řeči.

Řečové schopnosti nejsou ještě zcela vyzrálé, jsou zjištěna lehčí narušení ve foneticko-fonologické a pragmatické jazykové rovině řeči.

Foneticko-fonologická rovina – po zvukové stránce chlapci dělá problém zopakovat výslovnost hlásek CSZ a ČŠŽ, měl problémy je sluchově rozlišit. Zejména pak zapomíná při rychlém tempu řeči na správnou výslovnost převážně u diferenciaci sykavek. Je třeba ho vést k pomalejší a uvědomělé řeči se správnou výslovností.

Lexikálně-sémantická rovina – slovní zásoba je přiměřena věku, porozumění řeči je v pořádku. Sestaví dějovou posloupnost, přiřadí, co k sobě patří. Menší potíže jsou patrné při vytváření nadřazených pojmů.

Morfologicko-syntaktická rovina – chlapec mluví gramaticky správně, používá správné koncovky apod.

Pragmatická rovina řeči - občas se u chlapce objevuje zadržávání se v řeči, když chce něco rychle říct. Nebojí se však mluvit, navazuje komunikaci s učiteli, dospělými i dětmi, vystupuje na besídkách. Chlapec je v komunikaci velmi aktivní, mluví často, podle matky i sám doma v posteli než usne.

Logopedická intervence v MŠ

Září 2015: Chlapec pod vedením logopedky procvičoval před zrcadlem artikulační cvičení pro upevnění svalů jazyka a jeho pohyblivosti – příloha č. 1, které bylo doplněno dechovým cvičením. Poté společně automatizovali hlásku L v jednoduchých větách a básních, bylo využito logopedického sešitu „*Říkaneky pro upevnění hlásky L*“ (J. Tučková, 2012) a „*Speciální pedagogika – cvičné texty pro logopedii*“ (H. Treuová, L. Linhartová, 1994).

Říjen 2015: S logopedy procvičoval a upevňoval fonemický sluch, sluchovou percepci a diferenciaci obou řad sykavek, např. opakoval slova typu miska-myška, nejhůře se dařilo ve spojení hlásek s-š jako kos-koš, kdy chlapec říkal kos-kos. Logopedi říkali slova a chlapec určoval první i poslední hlásku ve slově. K procvičování byly využity logopedické sešity „*Pro hbité jazýčky a bystré hlavičky – pracovní sešit*“ (J. Vandasová, M. Smetáková, 2003) a „*Logopedie – listy pro nácvik výslovnosti*“ (J. Štěpán, 2014).

Listopad 2015: Logopedka s chlapcem upevňovala diferenciaci obou řad sykavek, využila logopedické razítka, pod daná razítka úst chlapci napsala slova typu cinká-činka, se-šije a vždy při vyslovení slova ukazovala razítko pro danou hlásku, poté nechala chlapce, aby také vyslovoval a ukazoval správné razítko.

Prosinec 2015: Přípravné cviky hlásky R procvičovala logopedka s chlapcem nejprve ve zvucích, např. jede auto tt, jede traktor dd a jedou oba najednou ttdt. Zvolila přípravné cviky (gymnastika mluvidel) z „*Logopedická cvičení*“ (M. Šulistová, B. Housarová, 2011).

Leden 2016: Nadále přetrvávají potíže v diferenciaci obou řad sykavek, proto je logopedka dala chlapci upevňovat ve větách, např. Sonička si ušila zelenou sukničku. Dále pokračovali v nácviku hlásky R (br, dr, tr), logopedka chlapci přichystala do sešitu grafomotorická cvičení propojené se zvuky bdá, tdá, drá, slabiky společně procvičili před zrcadlem. Nejprve procvičili jazyk v hlásce tt, dd, td (motivace traktor jede). Chlapci se hláska R začala ozývat. Logopedka použila pro upevnění vibrace jazyka jednoduchá slova, typu tdnka, tdáva. Logopedka čerpala z logopedického materiálu „*Speciální pedagogika – cvičné texty pro logopedii*“ (H. Treuová, L. Linhartová, 1994).

Únor 2016: Logopedka dále s chlapcem procvičovala hlásku R na začátku a uprostřed slova, před zrcadlem si společně říkali slova s R na začátku či uprostřed, pro lepší vibraci jazyka zvolila logopedka prodloužení hlásky, např. Rrampa, rruka, korruna, když se chlapci nedařilo v některých slovech R, logopedka jej nahradila D (eduka, koduna), po procvičování začalo dařit. Hlásku dále procvičovali ve spojení mr, kr, fr, vr, gr, opět nejprve ve zvucích (mrá, frá, gré, vró) a poté ve slovech mrak, frak atd. Logopedi podporovali fonemický sluchu pomocí logopedického materiálu „*Sluchové vnímání*“ (J. Bednářová, 2011).

Březen 2016: Logopedka s chlapcem upevňovala hlásku R na začátku a uprostřed slova v krátkých větách. Logopedka říkala větu a chlapec ji doplnil vhodným obrázkem, který měla logopedka připravený, nejprve si však všechny obrázky společně pojmenovali, př. logopedka řekla „Truhlice je plná“, chlapec vybral obrázek šperků, poté celou větu zopakoval „Truhlice je plná šperků“.

Duben 2016: Logopedka s chlapcem pokračovala slovy se dvěma R, s hláskou L a na konci slova, chlapec si slova nejprve rozděloval, např. Rou-ra, La-ra, mo-r, poté říkal dohromady roura, Lara, mor.

Květen 2016: Pro zautomatizování hlásky R zvolila logopedka věty a básně, př. Radek má motorku. Dále chlapec s logopedkou před zrcadlem procvičovali přípravné cviky hlásky Ř a ve spojení tři-dři, říkal šeptem tri, tricer, dri, drívko a ozvalo se tři, třicet. Chlapci se dařilo i v ostatních spojení kř, bř, chř, př. Logopedka pro upevnění nalepila do sešitu zvuky tříí, ář, křá, bříí, atd.

Červen 2016: V závěru školního roku logopedka s chlapcem automatizovala hlásku Ř, která se dařila i na začátku a uprostřed slova ve větách a básních., např. Řeřich má řeřichu. Karel má tři bratry Břeťu, Řeřicha a Přemka. Společně upevňovali všechny vyvozené hlásky, logopedka využila popis obrázku, vyprávění pohádky či zážitku, chlapec se vždy opravil při nesprávně vyslovené hlásce. Logopedka dále podporovala správné řečové tempo a řečové dovednosti pomocí vyprávění vlastního zážitku, pohádky a popisu obrázků. Využití logopedického sešitu „*Slova a obrázky pro rozvoj dětské řeči*“ (B. Pávková, 2014).

Kazuistika č. 2

Dívka Gita

Rodinná anamnéza: Dívka vyrůstá v úplné rodině, je nejstarší ze 3 sourozenců. Druhá sestra je o 2 roky mladší a navštěvuje již mateřskou školu a logopedický kroužek. Bratr je o 5 let mladší, dosud nemluví. Matka (30 let) absolvovala tříletý obor kuchař-číšník, zakončený výučním listem, nyní je na mateřské dovolené. Otec (35 let) absolvoval tříletý obor květinář-zahradník, zakončený výučním listem. **Otec uvedl, že má prokázanou dyslexii, dysortografii a dysgrafii.** Rodina žije v rodinném domě na vesnici, kde hodně pracují na vlastní zahradě. Výchovu vede spíše otec, je přísnější. Matka se snaží vést děti k poslušnosti a pořádnosti

Osobní anamnéza: Dívka pochází z 1. gravidity její matky. Těhotenství probíhalo v normě, matka si na nic zvláštního nevzpomíná. Samotný porod proběhl ve 39. týdnu. Dívka byla kříšena, měla dvakrát omotanou pupeční šňůru kolem krku. Plně byla kojena do 18. měsíců, poté matka přidávala příkrm na noc. Dívka se matce jevila jako normální dítě, ale kolem 3. měsíce si jí zdálo, že se míň otáčí, nebere do rukou žádné předměty, celkově těžkopádná. Matka uvádí, že s dívkou navštívila pediatra a na jeho doporučení nechala dceru vyšetřit na neurologii. **Neuroložka ji diagnostikovala poruchu růstu, následnou opožděnost ve vývoji hrubé i jemné motoriky.** Matka byla upozorněna na **možnost opožděnosti řeči a intelektu dcery.** Po doporučení neurologa začala s dcerou po dobu 6. týdnů **cvičit Bobathovu metodu.** Cvičení snášela dobře, byly znát i pokroky. Sedět začala kolem 7. měsíce, první kroky ve 14. měsících. K vývoji řeči matka uvádí, že proběhlo období broukání i žvatlání. **První slabiky a slova však byly až kolem 2. roku.** Jednoduché dvouslovné věty začala používat ve 3 letech, doté doby jen zvuky a slabiky. Projevila se také celková opožděnost v hrubé i jemné motorice a v kognitivních dovednostech. Postavově je vyšší a plnoštíhlejší. S ohledem na celkovou opožděnost, byl dívce doporučen odklad školní docházky pro školní rok 2015/2016.

Adaptace v předškolním zařízení: Dívka nastoupila do mateřské školy ve svých 3 letech a 5 měsících. Adaptace na nové prostředí proběhla bez problémů. Velmi rychle si našla kamarády a zvykla si na režim třídy. Problémy nastaly v okamžiku, kdy děti se dívce začaly posmívat, že neumí mluvit a nerozumí jí. Učitelky prováděly logopedickou prevenci, ale ve větším počtu dětí, nebyl u dívky pokrok. Učitelky poté rodičům navrhly možnost zařazení dívky do logopedické třídy při mateřské škole. Rodiče tuhle možnost velmi rádi přijali.

Sluchová percepce: Sluchové vnímání je oslabeno, vykazuje nedostatky fonemického sluchu. Vytleskávání slov zvládá bez větších problémů. Při určování poslední hlásky ve slově chybuje, potřebuje dopomoc. Opakování slov i kratších vět dívce nečiní problém. Problémy přetrvávají ve sluchové paměti, např. při hře „Šla babička do obchodu.“, atd.

Zrakové vnímání: Vizuální vnímání je přiměřeno věku, zvládá analýzu i syntézu obrázků, vyhledá bez problému zadaný znak, najde rozdíly. Problémy nemá ani v rozeznávání figury na pozadí. Zraková paměť je dobrá.

Rozumové schopnosti: Vývoj kognitivních schopností je již na odpovídající úrovni, problém je však v pomalém pracovním tempu. Dívce se daří v matematických představách – napočítá do 30, pozná číslici 1 až 10, číselnou řadu sestaví, vypočítá jednoduché příklady ve smyslu odčítání a sčítání do 10, zvládá jednoduché slovní úlohy. Geometrické tvary pozná a pojmenuje. Jistě určí základní i odvozené barvy. Při orientaci na ploše jako jsou pojmy pod, nad, před, vedle, za, nemá problém. Pravolevá orientace není zcela ujasněná, při určování je nejistá. Delší spojení jako „první“, „předposlední“, „třetí od konce“, „hned vedle či za“ apod. nečiní problém. Práceschopnost a pozornost je velmi dobrá. Dívka se velmi snaží, úkoly ji vždy zajímají, velmi ráda se zapojuje do činnosti. Sama úkoly vyžaduje.

Sociální schopnosti: V oblasti sociálně-emoční je společensky přizpůsobivá, bez obtíží se zapojí do komunikace s vrstevníky či dospělými, nemá problém i se změnami prostředí. Hry moc nevyžaduje, chce být spíše s dospělými. Když ji zapojíme do volné hry, hraje si se všemi věkovými vrstevníky, je pomocnice mladším dětem. Konflikty se snaží vyřešit kladně, nebojí se požádat o pomoc.

Řečové schopnosti: Dívka logopedickou třídu navštěvuje od svých 4,5 let. Dívka v rámci každodenní logopedické intervence udělala velký pokrok, nejprve si osvojila aktivní slovní zásobu, zvládla navodit hlásky FV, HCH, ĎŤŇ, L, CSZ, ČŠŽ, diferenciaci obou řad sykavek, nyní dokončuje hlásku R a zbývá vyvodit hlásku Ř. Neustále, však musí dbát na upevňování všech dosud vyvozených hlásek v běžné řeči.

Její řečové schopnosti nejsou ještě zcela vyzrálé, je narušena foneticko-fonologická a lexikálně-sémantická rovina řeči.

Foneticko-fonologická rovina – po zvukové stránce dělá dívce problém zopakovat výslovnost hlásek CSZ a ČŠŽ, problémy se objevovaly v diferenciaci, např. sešije, říkala šešije. Dále sluchově nerozlišovala tvrdé a měkké hlásky, př. titi-tyty, říkala titi-titi a naopak. Řeč má pomalé tempo. Je potřeba ji podporovat v rychlejším řečovém tempu.

Lexikálně-sémantická rovina – slovní zásoba je víceméně v normě, i když pasivní je o něco lepší než aktivní, porozumění řeči je v pořádku. Sestaví dějovou posloupnost, přiřadí, co k sobě patří. Menší potíže jsou patrné při vytváření nadřazených pojmů, větší s protiklady. Dívka častěji používá zdvojnásobky.

Morfologicko-syntaktická rovina – dívka mluví gramaticky správně, používá správné koncovky apod., víceslabičná slova někdy komolí.

Pragmatická rovina řeči – dívka se nebojí mluvit, navazuje komunikaci s učitelkami, dospělými i dětmi, vystupuje na besídkách. Dívka je v komunikaci velmi aktivní, mluví často.

Logopedická intervence v MŠ

Září 2015: Na počátku logopedické intervence logopedka s dívkou zahájila artikulační a dechová cvičení pro upevnění správné výslovnosti. Cviky prováděly vždy před zrcadlem. Poté logopedka připravila přípravné cviky k hláskám ĎŤŇ, následovalo procvičování ve zvucích mňau, tik-ťak, d'a-d'a, dařilo se ve spojení ni, di, ti.

Říjen 2015: Logopedka s dívkou pokračovala v hláskách ĎŤŇ, připravila slova a věty ve spojení di, ti, ni např. dívka, nikdo, hodiny tikají.

Listopad 2015: Dívka s učitelkou pokračovala v upevnění ĎŤŇ, ve spojení bě, pě, vě, mě, dě, tě, ně, to se dívce dařilo ve slovech s pomocnou hláskou J (bje, pje...), např. učitelka ukazovala dívce obrázek úst hlásky B a J, ty poté říkala dohromady bje, bjeta, tak pokračovala v ostatních spojeních (mje, pje...). Po upevnění ve slovech logopedka zvolila upevňování ve větách a básních, a to nejprve s pomocnou hláskou J (Bjeta bježí k djedovi), poté bez ní.

Prosinec 2015: Dívka začala užívat hlásku L ve správném artikulačním okrsku, dařila se na začátku slova, které upevňovala pomocí krátkých vět, př. Lenka leží. Logopedka dále nachystala obrázky k upevnění hlásky uprostřed i na konci slova. Dívka si obracela připravené obrázky a pojmenovávala je. Celou hlásku upevnila pomocí rýmů, popisu obrázků a básní.

Leden 2016: Logopedka s dívkou procvičovala první řadu sykavek ve zvucích ccc-cvrček, sss-had, zzz-moucha s kontrolou vibrace na krku. Pokračovaly hláskou S ve slovech, která se dařila nejlépe. Logopedka rozstříhala obrázky na danou hlásku a společně je otáčely, říkaly a vytleskávaly. Poté přešly k hlásce Z,

logopedka říkala dívce slova, a když uslyšela slovo na Z, zopakovala jej a vymyslela na slovo větu, př. Zita jede n výlet. Největší potíže se objevovaly u hlásky C, především na konci slova, dívka zapomínala hlásku „plivat“ a vznikala tak hláska S (pec–pes). Logopedka s dívkou procvičovala před zrcadlem, kde dívka při vyslovení hlásky „plivala“ na zrcadlo či svou ruku.

Únor 2016: Logopedka pro upevnění hlásky C zvolila krátké věty a básně, např. Opice je v kleci. Cilka sedí na lavici. Využila logopedického materiálu „*Cvičné texty pro logopedii*“ (H. Treutová, L. Linhartová, 2002). Fonemický sluch upevňovaly pomocí slov, např. kosa-koza, pec-pes, izolovaně slova říkala správně, ale nedařila se diferenciaci hlásek, např. cesta, zase. Po pravidelném procvičování, kdy logopedka při vyslovování hlásek ukazovala obrázky hlásek (C-cvrčka, S-hada, Z-mouchy) se začala diferenciaci dařit, poté pokračovaly bez vizuální podpory, jen sluchem.

Březen 2016: Logopedka s dívkou pokračovala navozením druhé řady sykavek ČŠŽ, ty se dívce dařily. Procvičovaly ve zvucích ččč-voláme na kočku, ššš-jede mašinka, žžž-čmelák, opět s kontrolou vibrace na krku. Postupně navozovaly hlásku Č ve slovech, větách, př. čip, čáp, dívka si opakovala obrázky, které jí logopedka nalepila do sešitu. Následovala hláska Š, ta se dařila nejlépe, logopedka proto zvolila k upevnění hlásky jednoduché slova a věty z materiálu „*Pro hbité jazýčky a bystré hlavičky – pracovní sešit*“ (J. Vandasová, M. Smetáková, 2002). Hlásku Ž nejprve upevňovaly na začátku slova, poté na konci a uprostřed, dívka opakovala a vytleskávala připravené slova po učitelích.

Duben 2016: Pro procvičování fonemického sluchu hlásek ČŠŽ a jejich diferenciaci zvolila logopedka logopedické pexeso, potom pokračovaly bez vizuální podpory. Dívka si tahala z pytlíčku vždy dvě slova, která logopedka četla a dívka je opakovala. Nejprve se dařila ve spojení Č-Š, např. češe, poté Š-Ž. Upevnění diferenciaci probíhalo pomocí obrázků, které si dívka nejprve říkala rozděleně, poté dohromady.

Květen 2016: Logopedka připravila pro správné artikulační postavení mluvidel logopedická razítka hlásek CSZ a ČŠŽ, nejprve ve zvucích př. ci-či, se-še, poté ve slovech cinká-činka. Dívka si při vyslovování hlásek ukazovala příslušné razítko. Po upevnění správného artikulačního postavení následovalo spojení ve slovech, př.

se-šije. Pro fixaci diferenciaci hlásek použila logopedka materiál „*Speciální pedagogika – cvičné texty pro logopedii*“ (H. Treuová, L. Linhartová, 1994).

Červen 2016: Logopedka zkoušela s dívkou navodit hlásku R, ta se nedařila kvůli pomalému kmitu jazyka (vibrace). Polohování jazyka bylo trénováno pomocí „drnkání prstu o podjazykovou uzdu“. Dařilo ve zvucích s pomocnou hláskou D, a to bd, dd, fd a vd. Dívce se podařilo v těchto spojeních navodit R ve slovech, př. brána, vrána.

Z důvodu nenavození hlásky R ve všech spojeních a hlásky Ř, byl dívce doporučen logopedický kroužek na základní škole.

Kazuistika č. 3

Chlapec Martin

Rodinná anamnéza: Chlapec vyrůstal v úplné rodině, nyní se rodiče rozvádí, což se odráží na chlapcově psychice. Nyní je roztržitý, plačtivý a občas zazlobí. Matka (35 let) vystudovala čtyřletý ekonomický obor, nyní pracuje jako úřednice. Otec (37 let) vystudoval tříletý obor automechanik, nyní pracuje jako dělník. Chlapec žije se svou matkou a starším bratrem v rodinném domě. Bratr je o 9 let starší a je z prvního manželství matky. Vztah mezi nimi je bratrský, hodně o sobě mluví, mají se rádi.

Osobní anamnéza: Chlapec pochází z matčiny 2. gravidity, z druhého manželství. Těhotenství i porod probíhal bez problémů a komplikací. Chlapec se narodil v termínu, ve 40. týdnu. Matka chlapce plně kojila do 18. měsíců. Psychomotorický vývoj byl v souladu s věkem. Chlapec samostatně seděl po 6. měsíci, lézt začal v 9. měsíci a chodil po 12. měsíci. Vývoj řeči zřejmě proběhl přiměřeně k věku, matka si nevybavuje nic zvláštního. Proběhlo období broukání i žvatlání. První slova kolem 1 roku. Slova napodoboval, ale komolil, některé hlásky neříkal či nahrazoval jinými. Chlapec je vyšší a plnoštíhlé postavy. Motoricky velmi zdatný, jezdí na kole i bruslích, hraje fotbal a je výborný plavec.

Adaptace v předškolním zařízení: Chlapec nastoupil do mateřské školy ve věku 3, 5 let. Adaptace probíhala v poklidu. S dětmi si hrál, našel si kamarády, do společných činností se zapojoval na vyzvání logopedů. Matka s logopedy spolupracovala, dodržovala jejich doporučení a rady. Na konci prvního roku docházky do mateřské školy požádali rodiče, na doporučení klinického logopeda zařazení chlapce do logopedické třídy při mateřské

škole.

Sluchová percepce: Ve sluchovém vnímání se neobjevují nedostatky. Fonematically rozliší zvukově shodná či podobné hlásky, slova. Jednoduché i delší slovo zvládne roztleskat na slabiky. Počet slabik určí bez problému. Sluchová paměť je na velmi nízké úrovni, není schopen si zapamatovat jednoduchou větu, potřebuje ji několikrát zopakovat. Při reprodukci rytmu zvládne pouze jednoduché rytmické celky. Problém přetrvává i v určování první hlásky ve slově, je nejistý, určení poslední hlásky ve slově nezvládá vůbec, neustále procvičuje. Analýzu i syntéz slov zvládá s dopomocí. Sluchová pozornost je dobrá.

Zrakové vnímání: Vizualní vnímání je přiměřeno věku. Zvládá analýzu a syntézu obrázků, určí rozdílnosti na obrázcích. Nemá problémy v rozeznávání figury na pozadí. Zraková paměť odpovídá věku.

Rozumové schopnosti: Ze závěru speciálně-pedagogického vyšetření je nerovnoměrný kognitivní vývoj. Problémy se vyskytují v paměti, především ve vybavování v obecných znalostech (dny v týdnu, pojmenování zvířat a jejich mláďat.). Geometrické tvary pozná a pojmenuje. Jistě určí základní i odvozené barvy. Při orientaci na ploše jako jsou pojmy pod, nad, před, vedle, za, potřebuje dopomoc. Pravolevá orientace není zcela ujasněná. Delší spojení jako „vlevo nahoře“, „předposlední“, „třetí od konce“, „hned vedle“ apod. nečiní problém. Práceschopnost a pozornost celkově dobrá. Chlapec se snaží, úkoly ho zajímají a zapojuje se do činnosti, pokud se mu však nedaří či neví, odmítá spolupracovat.

Sociální schopnosti: Chlapec je zprvu společensky nepřizpůsobivý, po krátké chvíli se však novému prostředí přizpůsobí. Ve volné hře si hraje převážně s dětmi stejného věku. S učitelkou navazuje sám rozhovor, nedělá mu potíže říct si o pomoc. Konflikty často řeší urážením a pláčem. Když se mu něco nedaří, je z toho nešťastný, mrzutý.

Řečové schopnosti: Z hlediska vývoje řeči uvedla matka, že chlapec docházel do logopedického kroužku v mateřské škole od 4 let. V 5 letech nastoupil do logopedické třídy. V rámci logopedické intervence byly nejprve navozeny hlásky ĎŤŇ, CSZ, ČŠŽ, diferenciaci obou řad sykavek a LRŘ. Řečové schopnosti jsou oslabeny v lexikálně-sémantické jazykové rovině.

Foneticko-fonologická rovina – po zvukové stránce chlapci nedělá problém

zopakovat výslovnost hlásek CSZ a ČŠŽ, VF či PBM.

Lexikálně-sémantická rovina – slovní zásoba je v normě, porozumění řeči je v pořádku. Se sestavením dějové posloupnosti nemá problém, přiřadí, co k sobě patří, v reprodukci řeči je dějová posloupnost na nižší úrovni, hůře si vybavuje některé pojmy. Nemá problém s vytvářením nadřazených i podřazených pojmů.

Morfologicko-syntaktická rovina – chlapec mluví gramaticky správně, používá správné koncovky apod., víceslabičná slova někdy komolí.

Pragmatická rovina řeči - chlapec se bojí mluvit před dospělými, navazuje komunikaci s učiteli, které dobře zná, s dětmi komunikuje bez problémů, vystupuje na besídkách. V neřízené komunikaci je aktivní.

Logopedická intervence v MŠ

Září 2015: Logopedka zahájila logopedickou intervenci oromotorickým a dechovým cvičením – příloha č. 2. Logopedka měla připravené obrázky pro procvičování oromotoriky, které s chlapcem procvičovala před zrcadlem. Pokračovali automatizací hlásek ĎŤŇ ve větách, popisu obrázků a v básních. Chlapec popisoval daný obrázek, nejprve si však společně s logopedkou zopakoval pomocné slova, na které poté tvořil věty, př. Máňa dělá těsto nebo věty opakoval po logopedce, Běta běží k dědovi. K automatizaci hlásek posloužil logopedický materiál „*Jak pes Logopes učil děti mluvit - logopedie pro děti od 4 do 7 let*“ (I. Novotná, 2009).

Říjen 2015: Logopedka s chlapcem pokračovala k vyvozování první řady sykavek CSZ nejprve ve zvucích ccc-cvrček, sss-had, zzz-moucha, poté následovalo vyvození hlásky C ve slabikách ca, ce, ci, co, kdy logopedka zvolila hravou formu. S chlapcem „plivali“ hlásku na ruce či zrcadlo. Poté společně procvičovali hlásku ve slovech, na připraveném obrázku pojmenovávali a vytleskávali slova Cilka, cep, noc, měsíc, Lucka a další. Logopedka dále zvolila upevňování hlásky ve větách. Chlapec měl za úkol poskládat rozstříhaný obrázek a poté říct, co je na něm, např. Opice je v kleci. Hláška S se chlapci dařila na začátku i na konci slova, byla potřeba ji upevnit uprostřed slova. Slova nejprve rozděloval, kladl důraz na hlásku uprostřed, např. ces-ta, poté říkal slovo dohromady cesta. Hlásku upevnil v krátkých rýmech, které mu logopedka připravila, např. Seno, sláma půjde s náma. Chlapci se dále nedařila hláška Z uprostřed slova, logopedka s ním častěji procvičovala zvuky zzz, zí, zá, zé a íz, éz, áz, s kontrolou vibrace na krku. Poté

procvičovali hlásku ve slovech, chlapec si tahal z košíku obrázky, které pojmenoval a dbal na zvuk hlásky zvýrazněným hlasem (kůzzle, kozzel).

Listopad: Logopedka s chlapcem upevňovala diferenciaci ostrých sykavek. Logopedka začala nejprve fonematickým sluchem. Nachystala před chlapce obrázky cvrčka, hada a mouchy, chlapec měl poté určit, kterou hlásku slyšel, např. koza, chlapec ukázal na mouchu a poté sám slovo zopakoval. Poté obracel obrázky, které pojmenoval a přiřadil ke správnému obrázku dané hlásky, např. stůl přiřadil k hadovi. Dále opakoval slova a věty po učitelích např. vesnice, Lucka spí u Zuzky. Následovalo upevňování fonematického sluchu bez vizuální podpory, kdy chlapec opakoval po logopedce slova typu koza-kosa, sebe-zebe.

Prosinec 2015: Logopedka s chlapcem pokračovala v nácviku tupých sykavek ČŠŽ opět ve zvucích ččč-voláme na kočku, ššš-mašinka, žžž-čmelák. Nácvik hlásky Š nebyl nutný, chlapci se dařila, logopedka věnovala pozornost hlásce Č, kterou s chlapcem procvičovala nejprve ve slovech, poté ve větách, např. čáp, čeká, mečí, mečí, meč, hlásku se dařila ve všech postaveních, jen bylo nutné ji upevnit. Logopedka k upevňování hlásky zvolila rytmizaci slov a pojmenovávání obrázků v logopedickém sešitě „*Pro hbité jazýčky, pro bystré hlavičky – logopedický sešit*“ (J. Vandasová, M. Smetáková, 2003), *Logopedické omalovánky*. Hlásku Ž se chlapci dařila, problémy se objevovali jen na konci slova, zautomatizoval si ji v krátkých větách, které byly čerpány z logopedického materiálu „*Speciální pedagogika – Cvičné texty pro logopedii*“ (H. Treuová, L. Linhartová, 1994).

Leden 2016: Logopedka s chlapcem pokračovala v upevňování tupých sykavek formou her. Chlapec skládal a pojmenovával rozstříhané obrázky poskládat, př. Babička učila čepičku. Šedá koloběžka. Nejprve si však společně obrázky pojmenovali a poté je logopedka rozstříhala.

Únor 2016: Po navození hlásek CSZ a ČŠŽ logopedka procvičovala s chlapcem fonematický sluch. Chlapec po logopedce opakoval nejprve slabiky poté slova, př. či-ci, čeká-štěká, vestička. Pro upevnění správného postavení mluvidel zvolila logopedka logopedické razítka, př. ci-či, kos-koš, při vyslovování si chlapec ukazoval správný obrázek úst a poté zkoušel bez vizuální podpory. Chlapci se diferenciaci díky dobrému fonematickému sluchu dařila. Bez problémů užíval hlásky ve větách, které logopedka vepsala do sešitu, př. Saša ušila vestičku.

Březen 2016: Po upevnění obou řad sykavek pokračovala logopedka s chlapcem v upevnění hlásky L, hláska se dařila, chlapec měl dostatečně pohyblivý jazyk. Chlapec s logopedkou zpívali melodii známých písní, kdy slova nahrazoval slabikami la, le, li, lo. Pokračovali v popisu obrázku se slovy s hláskou L, př. Lád'á má bolavé koleno. Luděk jede na kole. Logopedka použila logopedický materiál „*Upevnění hlásky L*“ (J. Tučková, 2012). Logopedka po upevnění hlásky L navázala na hlásku R přípravnými cviky z logopedického materiálu „*Logopedická cvičení*“ (J. Štěpán, 2014).

Duben 2016: Po přípravných cvicích hlásky R pokračovala logopedka s chlapcem navozením hlásky pomocí zvuků bd, td, dd, ddn, tdn. Motivačně zvolila zvuk traktoru a auta. Po pravidelném cvičení se chlapci podařilo vyslovovat tr, br, dr, pro upevnění zvolila logopedka slova na začátku i na konci, př. tráva, Petr. Hlásku procvičovali v krátkých větách, např. Bratr má brašnu. Logopedka čerpala z logopedického materiálu „*Logopedická cvičení – pracovní list*“ (I. Novotná, 2008) nebo vpisovala věty do logopedického sešitu.

Květen 2016: Logopedka s chlapcem pokračovala ve zvucích hlásky R (vd, md, fd). Chlapec již měl správnou pohyblivost jazyka a zvuky se dařily. Následovaly slova a věty, např. mrkev, Franta, vrata, Franta má brašnu. Dále hlásku procvičovali ve shlučích L-R, R na začátku, uprostřed i na konci slova. Shluky L-R se chlapci pletly, místo lila říkal lila, proto si slova nejprve rozdělával a poté říkal dohromady. Společně s logopedkou pojmenovávali přichystané obrázky (vystříhnuté z letáků) a poté spolu vyslovovali, př. sve-tr, ra-keta. Hlásku opět zautomatizovali v básních, říkadlech a větách, logopedka čerpala z logopedického materiálu „*Speciální pedagogika – Cvičné texty pro logopedii*“ (H. Treuová, L. Linhartová, 1994).

Červen 2016: Logopedka zakončila logopedickou terapii navozením hlásky Ř, přípravnými cviky, ve zvucích tri, dri, nejprve šeptem, kdy se ozvalo Ř, poté hlasitě. Logopedka s chlapcem procvičovala spojení tř a dř ve slovech, např. chlapec po logopedce opakoval třicet, dřevo. Po upevnění těchto spojení pokračovali v dalších zvucích kř, mř, které procvičovali šeptem ve zvucích, kri, kre, kro, kra, mri, mra, mro. Poté zkoušeli šeptem ve slovech krid, chlapci se dařilo. Hlásku Ř navodili i na začátku slova, př. logopedka s chlapcem rozcvičila jazyk ve spojeních, která uměl tři-dři, mři-vři. Logopedka dále s chlapcem procvičovala hlásku na začátku slova, kdy chlapec ukazoval na připravené obrázky, říkal řřepa, řřeka. Logopedka dále pro nácvik hlásky

uprostřed a na konci slova čerpala z logopedického materiálu „*Logopedie - listy pro nácvik výslovnosti*“ (J. Štěpán, 2014) – příloha č. 3, „*Cvičné texty pro logopedii*“ (I. Novotná, 2002). Hlásku zautomatizovali v krátkých větách. V závěru školního roku upevňovali všechny vyvozené hlásky, rozvíjeli slovní zásobu a komunikační dovednosti pomocí obrázků, encyklopedií a různých úkolů pro předškoláka.

Kazuistika č. 4

Chlapec Michael

Rodinná anamnéza: Chlapec pochází z čerstvě rozvedené rodiny. Chlapec těžko nesl rozchod rodičů, to se odrazilo i na jeho celkovém psychickém i fyzickém zdraví, časté záchvaty vzteku a breku, které vyvolávaly u chlapce dušnost. Jeho sestra je o 4 roky starší a je mu velkou oporou. Bydlí s matkou, sestrou a strýcem v panelovém domě. Matka (36 let) vystudovala tříletý obor s výučním listem kuchař/číšník. Pracuje jako kuchařka v restauraci. Otec (38 let) vystudoval tříletý obor s výučním listem gumař/plastikář, nyní pracuje jako dělník.

Osobní anamnéza: Chlapec pochází z matčiny 2. gravidity, těhotenství probíhalo v pořádku, chlapec se narodil ve 40. týdnu. Průběh porodu byl zdlouhavý a protrahovaný. Chlapec měl větší porodní váhu a silnou žloutenku. Matka chlapce plně kojila do 6 měsíců, pak přidávala příkrmy, chlapec byl často hladový. Chlapec začal sedět v 7. měsíci, lézt v 9. měsíci, chodit ve 14. měsíci. Proběhlo období broukání, období žvatlání si matka nevybavuje. **První slova kolem 14. měsíce.** Se slovy typu „ **baba, tete, dede**“ si **vystačil do 2 let a 5 měsíců.** Matka uvádí, že byl celkově línější, míň se pohyboval a jevil menší zájem o hračky i řeč, neměl potřebu komunikovat, ukazoval, co potřebuje. Jednoduché věty kolem třetího roku. Starší sestře také diagnostikováno OVŘ, otcí dyslexie a dysgrafie. Chlapec je často nemocný, opakovaně angíny, záněty středního ucha a onemocnění horních cest dýchacích, časté záchvaty kašle. Nyní vyšetřován na alergologii a imunologii. Dosud nebyla z důvodu časté nemoci odstraněna nosní mandle. Chlapec není zcela motoricky zdatný, nerad běhá a cvičí, umí jezdit na kole a plave. Postavově je menší a zavalitější.

Adaptace v předškolním zařízení: Chlapec nastoupil do mateřské školy ve věku 3 let. Adaptace probíhala s menším vzdorem a pláčem. S dětmi si nechtěl hrát, jen se svými kamarády. Do společných činností se zapojoval na vyzvání učitelek. V průběhu prvního

půl roku docházky do mateřské školy oslovily učitelky rodiče s návrhem zařazení jejich syna do logopedické třídy při mateřské škole, z důvodu nesrozumitelné řeči a časté nemocnosti. Rodiče nechali syna vyšetřit u klinického logopeda, který diagnostikoval OVR a doporučil logopedickou třídu v mateřské škole. Přejít do nové třídy nesl dobře, již bez pláče. Chlapec si na nové prostředí zvykl a byl v MŠ velmi rád. Těšil se na hračky i kamarády.

Sluchová percepce: Ve sluchovém vnímání jsou ještě patrné nedostatky. Fonematically hůře rozlišuje shodné slova. Jednoduché i delší slovo zvládne roztleskat na slabiky. Počet slabik určí bez problému. Sluchová paměť je na dobré úrovni, zopakuje jednoduchou i složitější větu, občas ve špatném slovosledu. Při reprodukci rytmu zvládne pouze jednoduché rytmické celky. Problém také činí v určování první hlásky ve slově, je nejistý, určení poslední hlásky ve slově nezvládá vůbec, neustále procvičuje. Analýza i syntéza slov činí problémy.

Zraková percepce: Vizuální vnímání je v normě, zvládá analýzu a syntézu obrázků, určí rozdílnosti na obrázcích. Nemá problémy v rozeznávání figury na pozadí. Zraková paměť dobrá.

Rozumové schopnosti: Ze závěru zprávy z PPP je jeho kognitivní vývoj mírně opožděn. Problémy se vyskytují v obecných znalostech (pojmenování zvířat a jejich mláďat, atd.). Geometrické tvary pozná a pojmenuje. Jistě určí základní i odvozené barvy. Při orientaci na ploše jako jsou pojmy pod, nad, před, vedle, za, potřebuje dopomoc. Pravolevá orientace není zcela ujasněná. Delší spojení jako „vlevo nahoře“, „předposlední“, „třetí od konce“, „hned vedle“ apod. nečiní problém. Práceschopnost a pozornost celkově dobrá. Chlapec se snaží, pokud ho úkol zajímá, se velmi rád zapojuje do činnosti.

Sociální schopnosti: V oblasti sociálně-emoční se jeví jako společensky přijatelný. Ve volné hře si hraje převážně s dětmi stejného věku. S učitelkou navazuje sám rozhovor. Konflikty často řeší urážením a pláčem.

Řečové schopnosti: Chlapec navštěvuje logopedickou třídu od 4 let. V rámci logopedické intervence byly navozeny hlásky VF, HCH, ĎTŇ, CSZ, ČŠŽ, LR, diferenciací sykavek, upevňuje fonematically sluch a dosud vyvozené hlásky v běžné řeči.

Řečové schopnosti nejsou ještě zcela vyvráté, jsou zjištěna lehčí narušení

v pragmatické, morfologicko-syntaktické a foneticko-fonologické jazykové rovině. **Foneticko-fonologická rovina** – po zvukové stránce chlapec dělá problém zopakovat výslovnost hlásek CSZ a ČŠŽ, nejčastější chyby ve spojení C-Č, sluchově vůbec nerozlišoval.

Lexikálně-sémantická rovina – slovní zásoba je v normě, pasivní je o něco lepší než aktivní, porozumění řeči je v pořádku. Sestavení dějové posloupnosti nemá problém, přiřadí, co k sobě patří, ale v reprodukci řeči je dějová posloupnost bez výrazných chyb. Bez potíží vytváří nadřazené pojmy, nemá problém s protiklady.

Morfologicko-syntaktická rovina – chlapec nemluví gramaticky správně, nepoužívá správné koncovky, neskloňuje, používá nesprávný slovosled, apod.

Pragmatická rovina řeči - chlapec se bojí mluvit před dospělými, je nejistý a nervózní, s dětmi komunikuje bez problémů. Chlapec je v neřízené komunikaci aktivní. Často díky vlastním myšlenkám a mluvení nevnímá, co mu říká okolí.

Logopedická intervence v MŠ

Září 2015: Logopedická intervence byla zahájena artikulačním cvičením, pro zpevnění a lepší pohyblivost jazyka. Chlapec napodoboval před zrcadlem logopedku, např.

olizoval rty jako kočka, vyplazoval jazyk jako čert, procvičoval výdrž jazyka za zuby.

Z důvodu špatného nádechu nosem zařadila logopedka dechová cvičení, např. přivonět

ke kytičce, zahřívát si ruce. Pokračovali v automatizaci hlásky L, nejprve společně

s logopedkou rozhýbali jazyk, zpívali melodii známých písní se slabikou la, le, li. Poté

opakoval slova Lenka, lak, kolo, půl, hůl, atd., věty např. Lenka má bolavé koleno.

Logopedka využila pro fixaci hlásky logopedický materiál „*Řikanky pro upevnění hlásky L*“ (J. Tučková) a pracovní list shluky hlásky L – příloha č. 4.

Říjen 2015: Po doporučení na adenotomii (zde ho nepřijali z důvodu častého onemocnění - nachlazení) procvičoval s učitelkou diferenciaci tupých sykavek

ČŠŽ, a to č-š. Logopedka nejprve s chlapcem procvičovala slova izolovaně, př.

čeká, čáp, kočka, šála, koš, poté s oběma hláskami dohromady, např. češe, číše,

cvičili před zrcadlem. Upevňovali také fonematický sluch hlásek ČŠŽ, který mu

činil problémy, př. čeče místo češe. K procvičování sluchu zvolila logopedka

obrázky zvuků kočky a mašinky, vždy při vyslovení slova chlapec ukazoval

vhodný zvuk, slova společně vytleskávali. Poté chlapec opakoval slova bez

vizuální podpory, jen sluchem.

Listopad 2015: Logopedka pokračovala v upevňování diferenciaci obou řad sykavek. Kvůli oslabenému fonematickému sluchu se nedařilo ve spojení c-č, pravidelně procvičovali ve zvucích ci, ce, co - če, či, čo s podporou obrázků úst k daným hláskám. Dále procvičovali ve slovech micka-miska – příloha č. 5.

Prosinec 2015: Chlapec byl z důvodu podezření na zápal plic omluven z docházky do mateřské školy.

Leden 2016: Logopedka s chlapcem pokračovala procvičováním diferenciaci obou řad sykavek. Využila jednoduchých vět, které chlapec opakoval dvakrát po sobě, např. Kačka zametá. Vesnička je maličká.

Únor 2016: Po upevnění diferenciaci obou řad sykavek pokračovala logopedka v nácvičku hlásky R, nejprve v přípravných cvičeních. Hlásky R se dařilo ve spojení tr, dr a br. Logopedka s chlapcem procvičovala ve zvucích, př. traktor jede trr, trn, drn, brr, trá, drá, brá. Po zvládnutí zvuků si uvedené spojení upevňoval ve slovech, např. trká, drnká. Logopedka s chlapcem procvičovala zvuky fr, pr, vr chr, frá, prá, vrá, chrá.

Březen 2016: Logopedka s chlapcem procvičovala hlásku R ve slovech a krátkých větách ve spojení tr, br, dr, vr, mr, fr, pr. Využila logopedického materiálu „*Speciální pedagogika – cvičné texty pro logopedii*“ (H. Treuová, L. Linhartová, 1994) a „*Logopedie – listy pro nácvičku výslovnosti*“ (J. Štěpán, 2014).

Duben 2016: Logopedka pokračovala ve vyvozování hlásky R na začátku a na konci slova. Nejprve rozcvičovali jazyk před zrcadlem ve zvucích trr, brr a drnkáním prstu o podjazykovou uzdu, chlapec si tak pomáhal před vyslovením slova, př. rrak. Po pravidelném cvičení zvuků se začalo chlapci dařit. Logopedka dále nachystala chlapci obrázky s hláskou R na konci slova, chlapec obrázky obracel a pojmenovával, nejprve říkal rozděleně, poté dohromady, př. me.tr, Pe-tr, zvolila nejprve jednodušší slova. Chlapec opakoval slova typu tvor, chlór.

Květen 2016: Logopedka s chlapcem upevňovala hlásku R ve slovech, př. raketa, lyra, roura. Procvičovali před zrcadlem i bez něj. Logopedka čerpala z logopedického materiálu „*Logopedie v praxi – metodická příručka*“ (J. Štěpán, P. Petráš, 1995).

Červen 2016: Na konci roku pokračovala logopedka fixací hlásky R ve větách, které s chlapcem společně vymýšleli podle rozstříhaných obrázků, př. Radek si

koupil traktor. K upevňování posloužil i logopedický sešit „*Jak pes logoped učil děti mluvit – logopedie pro děti od 4 do 7 let*“ (I. Novotná, 2009). Logopedka také připravila listy k procvičování grafomotorických a komunikativních dovedností, čerpala ze vzdělávacích materiálů „*Upovídáná pastelka*“ – *logopedicko-grafomotorická cvičení* (H. Kolbábková, L. Ondálková, 2012), „*Logopedické pexeso*“ (I. Eichlerová, J. Havlíčková, 2011)

Chlapci se nepodařilo vyvodit hlásku Ř, byla doporučena logopedická péče na ZŠ. Matce bylo doporučeno na upozornění logopedů vyšetření sluchu, z důvodu opakovaného nachlazení a paracentézi se chlapci poškozuje sluch. Což také prokázala sluchová zkouška a potvrdila oslabení fonemického sluchu. Nechala si také vysvětlit, že je zapotřebí, aby nechala chlapce, vyjadřovat se bez její pomoci, kvůli špatnému artikulačnímu postavení mluvidel, správnému dechovému vzorci a rozvoji komunikačních dovedností.

Kazuistika č. 5

Dívka Vendula

Rodinná anamnéza: Dívka vyrůstá v úplné rodině. Je starší z 2 sourozenců. Sestra je o 4 roky mladší. Bydlí v rodinném domě, kde se starají o psa, kozu a ovce. Sestry mají společný pokoj. Matka (42 let) vystudovala lékařskou fakultu, pracovala jako praktická lékařka pro dospělé, nyní je na mateřské dovolené. Otec (43 let) je stavební inženýr, pracuje jako manažer stavební firmy. Rodina je velmi spořádaná, chodí s dětmi na procházky, do kulturních zařízení a vedou děti ke správnému životnímu stylu.

Osobní anamnéza: Dívka pochází z 1. gravidity matky, těhotenství probíhalo bez obtíží, matka se hodně v období těhotenství hlídala. Samotný porod proběhl ve 40. týdnu bez komplikací. Dívku matka plně kojila do 20. měsíců. Psychomotorický vývoj byl v souladu s věkem. Dívka seděla od 6. měsíců, lézt začala kolem 9. měsíce. Chodit kolem 12, 5 měsíce. Matka uvádí, že chůze byla těžkopádná. Vývoj řeči byl dle matky zprvu v normě, proběhlo období broukání i žvatlání. **První slova však až ve 2. roce.** Matka na dítě hodně mluvila, avšak řeč matky je těžkopádná, má nepřirozený přízvuk řeči a objevují se chyby v některých hláskách, především ĎŤŇ, CSZ a L. Dívka je vyšší štíhlé postavy.

Adaptace v předškolním zařízení: Dívka nastoupila do MŠ ve svých 4 letech, adaptace

neprobíhala podle představ matky. Dívka chodila do školky s brekem, matka ji po 2 měsících z mateřské školy odhlásila. Po doporučení klinického logopeda zapsala matka dívku v 5 letech a 3 měsících do logopedické třídy.

Sluchová percepce: Ve sluchovém vnímání nejsou zřetelné nedostatky. Nemá problémy s fonematičtým sluchem. Shodná a podobná slova rozlišuje bez problémů. Jednoduché i delší slovo zvládne roztleskat na slabiky. Počet slabik určí. Sluchová paměť je celkem na dobré úrovni. Při reprodukci rytmu nejlépe zvládne jednoduché rytmické celky. Určí první hlásku ve slově bez problémů, při určení poslední hlásky ve slově potřebuje dopomoc. Problémy jí nečiní v opakování řady slov, jednoduchých vět i souvětí, básniček, říkadél. Sluchová pozornost je v normě, s věkem.

Zraková percepce: Vizuální vnímání je skoro v normě, zvládá analýzu a syntézu obrázků, určí rozdílnosti na obrázcích. Nemá problémy v rozeznávání figury na pozadí. Zraková paměť v normě.

Rozumové schopnosti: Její kognitivní vývoj je na dobré úrovni. Velké poznatky má v oblasti enviromentálních a předčtenářských dovednostech. Problémy má v předmatematických dovednostech, plete si číslice, počet si ukazuje na prstech., jednoduché číselné operace s předměty (bonbony apod.) zvládá. Geometrické tvary pozná a pojmenuje. Jistě určí základní i odvozené barvy. Při orientaci na ploše jako jsou pojmy pod, nad, před, vedle, za, nemá problém. Pravolevá orientace není zcela ujasněná. Delší spojení jako „vlevo nahoře“, „předposlední“, „třetí od konce“, „hned vedle“ apod. nečiní problém. Práceschopnost a pozornost je přiměřena věku. Dívka se snaží, o činnosti se zajímá, vědomosti dá na vědomí. Dívčino pracovní tempo je pomalé, ale pečlivé.

Sociální schopnosti: V oblasti sociálně-emoční není ještě zcela vyzrálá. Má obavy z neznámých lidí a neznámého prostředí. Ve volné hře si hraje převážně s dětmi stejného věku a je pomocnicí mladším dětem. S učitelkou navazuje rozhovor sama, nebojí se požádat o pomoc. Dívka je bezkonfliktní.

Řečové schopnosti: Z hlediska vývoje řeči uvádí matka, že dívka dochází na logopedii ke klinické logopedce od 3,5 let. V rámci logopedické intervence dívka nejprve navodila hlásky L, ČŠŽ, diferenciaci obou řad sykavek, R a nyní upevňuje hlásku Ř.

Řečové schopnosti nejsou ještě zcela vyzrálé, jsou zjištěna lehčí narušení ve

foneticko-fonologické jazykové rovině řeči.

Foneticko-fonologická rovina – po zvukové stránce dívce nedělá problém zopakovat výslovnost (rozlišení sluchem) hlásek CSZ a ČŠŽ, občas se zadrhne v řeči, když si není jistá správnou výslovností. Řeč je tichá a má pomalé tempo. Je vhodné ji podporovat v hlasitější řeči a rychlejším tempu.

Lexikálně-sémantická rovina – slovní zásoba je v normě, pasivní i aktivní zásoba jsou vyvážené, porozumění řeči je v pořádku. Sestaví dějovou posloupnost, přiřadí, co k sobě patří, nemá problém s vytváření nadřazených pojmů a s protiklady.

Morfologicko-syntaktická rovina – dívka mluví gramaticky správně, používá správné koncovky apod., víceslabičná slova někdy komolí.

Pragmatická rovina řeči – v komunikaci je dívka zdrženlivá při neznámé situaci či prostředí, navazuje komunikaci s učitelkami i dětmi velmi pomalu, vystupuje na besídkách. Dívka je v komunikaci ve známém prostředí velmi aktivní. Je třeba podporovat mluvní apetit.

Logopedická intervence v MŠ

Září 2015: Logopedická intervence byla zahájena artikulačním a dechovým cvičením, pro lepší pevnost a pohyblivost jazyka i rtů.

Říjen 2015: Dívka s logopedem procvičovala myofunkčními prvky – elevace jazyka přípravných cviků hlásky L pomocí logopedického materiálu „*Logopedická cvičení*“ (B. Housarová, M. Šulistová, 2011), dívka napodobovala před zrcadlem cviky z uvedeného materiálu, které logoped doplnil melodií známých písní ve slabikách la, le, li, lo.

Listopad 2015: Logoped připravil dívce k fixaci hlásky L řadu slov, které dívka opakovala, př. hůl, půl. Logoped dále přichystal jednoduché věty, které dívka nakreslila a popsala, např. Lenka má kabelku. Logoped s dívkou procvičoval oromotoriku pomocí obrázků, které postupně obracela a napodobovala, př. kočička- olizování rtů, to se dívce dařilo. S dívkou dále upevňoval fonemický sluch, dívka opakovala slova po logopedovi, slova také vytleskávala, např. koza-kosa, bije-pije. Logoped k upevnění hlásky L využil logopedického materiálu „*Speciální pedagogika – cvičné texty pro logopedii*“ (L. Linhartová, H. Treuová, 1994).

Prosinec 2015: Logoped procvičoval s dívkou před zrcadlem diferenciaci ČŠŽ. Dívka opakovala slova typu češe, žabička. Následně upevňovala diferenciaci obou

řad sykavek v krátkých básních, které logoped čerpal z materiálu „*Cvičné texty pro logopedii*“ (H. Treuová, L. Linhartová, 2002).

Leden 2016: Logoped připravil přípravné cviky hlásky R, nakreslil auto se zvukem ttt a traktor ddd, dívka zvuky opakovala, poté říkala auto i traktor dohromady, že jedou zároveň, tedy ttdt. Dívka tak procvičovala vibraci jazyka, která je nutná pro hlásku R.

Únor 2016: Po zvládnutí vibrace jazyka se začala dařit hlásky R ve spojení br, tr, dr. Logoped s dívkou procvičoval zvuky trá, brá, drá, které si rytmicky vytleskávala. Logoped dívce přidal obrázky např. tráva, trubač, brána, drnk. Postupně přidával další spojení, např. mr-kev, fr-ká, hr-ká. Při terapii byl využit logopedický materiál „*Pro hbité jazyčky, pro bystré hlavičky - logopedický sešit*“ (J. Vandasová, M. Smetáková, 2010), „*Cvičné texty pro logopedii*“ (L. Linhartová, H. Treuová, 2002).

Březen 2016: Hlásky R se dívce dařila na začátku, uprostřed i na konci slova. Logoped s dívkou začínal procvičováním vibrace jazyka, např. startovali motorku drr, trr. Poté dívka opakovala slova, která říkala rozděleně a poté dohromady (rá-no, ráno). Jednoduchá slova psal logoped do sešitu, např. ra-ke-ta, ba-r.

Duben 2016: Logoped s dívkou procvičoval slova se dvěma R, př. rarach. Dívka říkala slova šeptem, poté hlasitě. Hlásky R zautomatizovali pomocí popisu obrázků z dětských knih a časopisů. Logoped přichystal přípravné cviky hlásky Ř, nakreslil pilu, dívka měla dokreslovat zuby a šeptem říkat rrr. Dále šeptem procvičovali tri, dri, drevo, dívce se ozývalo tři, dři, drevo, třeba. Logoped přidal další zvuky vře, bře, hra. Hlásky Ř se dívce dařila. Logoped pro upevnění hlásky využili materiál „*Logopedie - listy pro nácvik výslovnosti*“ (J. Štěpán, 2014), „*Hravá logopedie*“ (I. Novotná, 2013).

Květen 2016: Logoped s dívkou pokračoval ve fixaci hlásky Ř ve všech polohách, na začátku, uprostřed a na konci slova. Dívka si vybírala obrázky a poté je pojmenovala a vymyslela na ně větu, např. Řepa je převeliká. Logoped využil logopedické materiály „*Logopedické pexeso*“ a „*Připravujeme se na školu – logopedická cvičení pro předškoláky*“ (I. Novotná, 2015).

Červen 2016: Na konci školního roku logoped s dívkou upevňoval všechny hlásky pomocí obrázků a vyprávění. Dívka sama vyprávěla o prožitém víkendu, zážitku,

vyprávěla, známe pohádky. Logoped ji podporoval pomocí logopedického materiálu „*Brousek pro tvůj jazýček*“ (F. Kábele, 1961) a „*Obrázkové pohádky*“ (M. Vostrý, 2011).

Na logopedických konzultacích byla matka seznámena se správným dechovým vzorcem a artikulačním cvičením, které bylo zapotřebí každodenně procvičovat.

3.4. Výzkumné šetření

Analýza aktuálních řečových schopností

Každý den před plněním třídního vzdělávacího plánu byla zařazena skupinová logopedická intervence, která probíhala formou her. Děti seděly v komunitním kruhu a napodobovaly maňáska, který si pro ně připravil různé hry, např. odfoukávat papírové vločky, zahřívát si „ledové“ ruce, opakování slov typu tyty-titi, koza-kosa, napodobovat obrázky artikulačního postavení, jako je např. olizování rtů jako kočička.

Chlapec Daniel

Oromotorika: Chlapec měl problémy s pevností jazyka. Dělal mu problém udržet jazyk za horními zuby. Po pravidelném trénování „výdrže“ jazyka se pevnost zlepšila. Hbitost jazyka i rtů je již obratná.

Fonační schopnosti: Dechový vzorec byl přiměřen jeho schopnostem, uměl správně hospodařit s dechem.

Fonematický sluch: Chlapec hůře rozlišoval shodná a podobná slova, nejvíce se vyskytovaly chyby v obou řadách sykavek.

Dívka Gita

Oromotorika: Rty jsou již obratné, jazyk je méně hbitý, chybí větší vibrace při hláskách R a Ř. Po pravidelném procvičování vibrace jazyka pomocí frkání a drnkání o podjazykovou uzdu se vibrace zlepšila.

Fonační schopnosti: Dívce se nedařilo správně hospodařit s dechem, měla problém s výdechovým proudem, vždy spolkla vyslovovanou hlásku. Podporovala správný dechový vzorec pomocí dechových cvičení.

Fonematický sluch: Dívka hůře rozlišovala tvrdé a měkké hlásky, dále si nebyla jistá ve

slovech se znělostí hlásek CSZ a ČŠŽ. Shodná a podobná slova rozlišuje s chybami, taktéž chybje ve slovech s dlouhými i krátkými hláskami. Neustále procvičovala fonemický sluch a byly znát pokroky v rozlišování měkkých a tvrdých hlásek, dále pak v C-Č a S-Š.

Chlapec Martin

Oromotorika: Jazyk je pevný a pohyblivý, rty obratné.

Fonační schopnosti: Chlapec správně pracuje s dechem, umí využít výdechový proud při výslovnosti.

Fonemický sluch: Dokázal sluchově zopakovat a rozlišit zvukově podobné hlásky i slova.

Chlapec Michael

Oromotorika: Pohyblivost a pevnost jazyka i rtů není ještě zcela v normě. Chlapci se nedařilo udržet jazyk za horními zuby, procvičoval výdrž jazyka za horní zuby a procvičování artikulačních cviků (popěvky, pohyblivost a polohování jazyka k nosu a poté k bradě). I když procvičoval jen v mateřské škole, byl znát pokrok.

Fonační schopnosti: Chlapec mluvil hodně přes nos, hůře dýchal, neuměl se správně nadechnout a nesprávně pracoval s dechovým proudem. Největší problémy se objevovaly v nosových hláskách (M, N, Ň).

Fonemický sluch: Bez problémů zopakuje tvrdé i měkké hlásky, sluchem je rozliší. Pro chlapce je nadále náročné opakování hlásek CSZ a ČŠŽ, např. CI – ČI.

Dívka Vendula

Oromotorika: Dívka na začátku školního roku měla velmi tvrdý, nepohyblivý jazyk. Pohyblivost jazyka i rtů je nyní v normě. Procvičovala pomocí popěvek LA-LA, LI-LI, artikulačního cvičení, např. olizování rtů – jako kočka, zubů - kartáček, tvrdého patra – natěrač.

Fonační schopnosti: Dívka neměla problém se správným dechovým vzorcem při spontánní řeči. Při řízeném rozhovoru byla nervózní a objevovaly se chyby při výdechovém proudu.

Fonemický sluch: Neobjevují se žádné zřetelné nedostatky, všechny hlásky správně

sluchově rozlišuje a vyslovuje.

Analýza motoriky

Ke každodenním činnostem v logopedické třídě patřila podpora hrubé, jemné motoriky a grafomotoriky. Děti hrály např. pohybové hry, využívaly tělovýchovného náčiní a náradí, navlékaly korálky, skládaly kamínky, procvičovaly uvolnění ramene, lokte a zápěstí ve vzduchu, na tabuli a v pískovně.

Chlapec Daniel

Motorika: V oblasti hrubé a jemné motoriky je samostatný, v sebeobslužných činnostech zapne zip, knoflíky, sám se obleče. Potíže má s uvázáním mašličky. Jí příborem. Jezdí na kole, hraje fotbal, je aktivní, živý, má rád pohyb.

Grafomotorika: Správně drží psací náčiní. Zvládá grafickou nápodobu tvarů, symbolů i tiskacích písmen. Kresba odpovídá věku, střídá barvy, kreslí detaily. - obr. č 1. Chlapec rád maluje a kreslí, jeho výtvořiny patří k nejlepším.

Latelarita: Chlapec upřednostňuje levou ruku i oko.

Dívka Gita

Motorika: Dívka měla problémy v oblasti hrubé motoriky, s udržením rovnováhy. V mateřské škole i doma se s ní pracovali individuálně pomocí rehabilitačních prvků, např. stoj na jedné noze s upažením. V hrubé a jemné motorice jsou znát pokroky. Má ráda rukodělné, tvořivé a kresebné činnosti. Ráda cvičí a tancuje, ale opakovaně si stěžuje na bolest zad a kloubů, zřejmě způsobeno diagnostikovanou poruchou růstu. Pohybově je hbitá, dokáže sladit pohyb s rytmem. Přetrvávají obtíže při držení rovnováhy na nerovném terénu. V sebeobslužných činnostech je sebejistá a samostatná, zaváže si tkaničky i mašličky, obleče se, vysvleče se, převrátí si věci, uloží do skříňky. Pro zlepšení hrubé motoriky navštěvuje judo, taneční a hasičský kroužek.

Grafomotorika: Po procvičování špetkového úchopu a uvolňovacích cviků správně drží psací náčiní. Neustále však musí procvičovat prstová cvičení. Grafickou nápodobu symbolů, čísel a tiskacích písmen zvládá velmi dobře. - obr. č. 2. Kresba odpovídá věku, kreslí detaily, střídá barvy.

Lateralita: Upřednostňuje pravou ruku i oko.

Chlapec Martin

Motorika: V oblasti jemné i hrubé motoriky se neobjevují problémy, je samostatný v sebeobsluze, zapíná zipy, knoflíky, sám se obleče, převrátí si oblečení, poskládá si oděv a uloží ho na místo. Problémy se objevovaly v zavazování tkaniček. Nebojí se jízdy na kole a bruslích. Vyniká v plavání, má rád pohyb. Chlapec velmi rád maluje a kreslí, jeho výtvořky patří k nejlepším.

Grafomotorika: Po stránce úchopu psacího náčiní, napodobování grafů, znaků a symbolů je chlapec na správné úrovni. Linka není přerušována, je jedním tahem. Tlak na podložku je však silný. Zvládá i grafickou nápodobu tiskacích písmen. Kresba odpovídá věku, střídá barvy, kreslí detaily. Chlapec navštěvuje výtvarný kroužek.

Latelarity: Souhlasná pravostranná.

Chlapec Michael

Motorika: V oblasti jemné a hrubé motoriky je samostatný, zapíná zipy, knoflíky, sám se obleče, převrátí si oblečení, poskládá si oděv a uloží jej na místo. Bez pomoci si zaváže tkaničky. Jízda na kole mu nečiní problémy, vyniká v plavání. Rád běhá, zdolává překážky, rychle se však díky nadváze unaví. Nebaví ho však rukodělné činnosti, pro jeho nešikovnost se mu nedaří, ale činnost splní a dokončí.

Grafomotorika: Chlapec potřebuje neustále připomínat správný úchop psacího náčiní. Tlak na podložku je správný. Napodobování grafů a symbolů je neúhledné, linka je přerušována – obr. č. 3. Zvládá grafickou nápodobu tvarů, symbolů a tiskacích písmen. Nerad maluje, chybí tvořivost, představivost. Kresba neodpovídá věku, je ve fázi jednodimenzionálních prvků, střídá barvy. Ke konci školního roku se díky pravidelnému procvičování grafomotorická nápodoba uvolňovacích cviků zlepšila obr. č. 4.

Lateralita: Chlapec využívá pravé oko i ruku, lateralita je souhlasná pravostranná.

Dívka Vendula

Motorika: Motoricky je oslabena, má problémy s udržením rovnováhy na nerovném terénu a sladit pohyb s rytmem. Ráda však cvičí a tancuje. Navštěvuje balet, taneční

soubor, ráda plave, běhá a jezdí na kole. Je samostatná v sebeobsluze, zapíná zipy, knoflíky, sama se obleče a vysvleče, převrátí i věci a uloží na místo. Potíže nemá ani s uvázáním mašličky. Příbor drží správně, dodržuje čistotu stolování. Jezdí na kole, navštěvuje balet, má ráda pohyb.

Grafomotorika: Dívka ráda maluje princezny, střídá barvy a kreslí detaily, nedostatky má v kresbě zvířat. Dívka navštěvovala kurz grafomotoriky, nyní již správný úchop a tlak na podložku. Zvládá grafickou nápodobu tvarů i tiskacích písmen.

Latelarity: Dívka preferuje pravé oko i ruku, lateralita je souhlasná pravostranná

Spolupráce dětí s logopedy

Spolupráce dětí a učitelů (logopedů) v logopedické třídě je zprvu náročná. Dětem dělá problém si zvyknout na určitý, hlavně každodenní režim a udržení pozornosti při logopedických cvičeních. Děti z běžných tříd návyk individuálních cvičení v drtivé většině postrádají. Po necelém měsíci si ovšem na režim zvyknou a samy poté vyžadují procvičování a úkoly na rozvoj vědomostí – obr. č. 5. Při pozorování si všimáme, že samy procvičují oromotorická cvičení před zrcadly a i mezi sebou si ukazují, kdo jakou hlásku procvičuje.

Chlapec Daniel

Chlapec spolupracoval bez problémů. Sám vyžadoval procvičování nových hlásek. Neměl problém procvičovat hlásky kdykoliv ho, o to logopedi požádali. Z logopedů měl respekt a plnil vzorně jejich pokyny či požadavky.

Dívka Gita

Dívka je snaživá, učenlivá a trpělivá. Sama vyžadovala pracovní úkoly. Při logopedické intervenci spolupracovala, i když se jí mnohdy nedařilo, za každou maličkost byla pochválena. Ráda si s logopedy povídala a nevadilo jí, když byla logopedy v řeči opravována. Nastala i situace kdy se dívce do terapie z důvodu nezdaru vibrace jazyka nechtělo. Logopedi ji vysvětlili, že se nic neděje, proto chodí do logopedické třídy, kde se to naučí a že umí zase jiné věci, co neumí ostatní děti.

Chlapec Martin

Chlapec je paličatý a urážlivý, avšak s učiteli vždy spolupracoval. Rád vyžadoval úkoly v oblastech, které se mu dařily, např. kreslení, počítání, opakování hlásek, které měl navozeny. Problém nastával tehdy, když se vracel do mateřské školy po dlouhé nemoci, chvíli trvalo, než si opět zvykne na režim a povinnosti třídy. Logopedi již jeho plačtivé nálady znali a tak s ním podle toho pracovali. Logopedi navodili takovou situaci, kterou přijal, např. logopedi ho pochválili za správně splněný domácí úkol, chtěli, aby úkol vysvětlil ostatním dětem, chlapec nabídku s radostí přijal

Chlapec Michael

Chlapec je roztržitý, neposedný a nepozorný. Nerad se učil novému. Při terapiích neudržel dlouho pozornost, nevdal mu však nezdar. Učitelé se mu věnovali častěji než ostatním dětem. Logopedi s ním pracovali častěji, aby rozvíjeli delší pozornost. Mnohdy si však nechtěl nechat odepřít hru a tak plnil úkoly zbrkle, aby si mohl jít co nejrychleji hrát. Logopedi se snažili chlapci vysvětlit, že pokud bude úkoly plnit nedůsledně, bude je opakovaně plnit, že je pro něj je vhodnější, aby je plnil pečlivě a napoprvé. Chlapec potřeboval ze strany logopedů hodně podporovat a chválit za správně splněný úkol.

Dívka Vendula

Dívka velmi hodná, snaživá a trpělivá. Spolupracovala bez problémů a ráda. Po logopedech požadovala úkoly k procvičování matematických představ, které se jí nedařily. Dívka byla při terapiích hodně strnulá. Nejprve museli logopedi odpoutat pozornost od nervozity a poté prováděli terapii. Protože dívka má velké vědomosti v environmentální oblasti, zvolili logopedi k odpoutání nervozity toto téma. Byla velmi vděčná za zdaření nových hlásek.

Spolupráce logopedů s rodiči

Při spolupráci s rodiči je vždy důležité seznámit je s pravidly logopedické třídy - hlavně s tím, že se bez jejich podpory a spolupráce logopedická péče neobejde. Pravidelně dochází na logopedické konzultace a snaží se s logopedy řešit jakýkoliv

problém. Ptají se, zdali má sluch vliv na řeč (časté záněty středního ucha). Netuší, že po odstranění adenoidní vegetace je nutné následně provádět dechová cvičení a předejít tak návykovému ústnímu dýchání.

Spolupráce s **rodiči Daniela** byla na začátku školního roku složitá. Po časovém odstupu a častějším setkávání probíhala spolupráce v přátelském duchu. Matka s logopedy spolupracovala, plnila naše dohodnutá pravidla, cvičili pravidelně a neustupovala chlapci. Matka často řešila chlapcovu neposlušnost, kterou si dovolil jen na ni. Po společném rozhovoru Daniela, matky a logopedů se jeho chování k matce změnilo k lepšímu.

Rodiče Gity spolupracovali ochotně. Matka Gitu chválila, i když měla starost o její řečový vývoj, měla obavy, že nestihne vyvodit všechny hlásky do nástupu do základní školy. Otec chápal její řečový vývoj, protože měl sám problémy s učením. Rodiče se dívce věnovali a pravidelně vše procvičovali. Společné logopedické konzultace probíhaly ve velmi poklidném a spolupracujícím tempu, rodiče vždy pozorně poslouchali a dbali na pedagogické rady. Dověděli se jak je k řeči důležitá motorika celého těla a sluchové vnímání, u které ho si všimli oslabení. Na doporučení procvičovali sluchové vnímání, zapsali dceru do kroužku juda. Řešili také dědičnost dysgrafie a dyslexie po otci, měli zájem o pracovní listy k prevenci dyslexie a dysgrafie.

Na spolupráci **rodičů Martina** se podílela jen matka a také byla v přátelském duchu. Otec se o Martinův vývoj téměř nezajímal. Matka byla snaživá, trpělivá a opravdu spolupracující. Nebála se s logopedy otevřeně hovořit o jejich rodinných problémech, naopak chtěla poradit jak pracovat s Martinem v této nastalé situaci. Společně se s logopedy domluvila na nějakém postupu a Martinovo chování se obrátilo k lepšímu. I přes nastalé problémy se jeho řečový vývoj posouval dopředu. Spolupráce byla opravdu vyvážená.

Spolupráce s **Michalovými rodiči** byla dosti složitá. Rodiče spolu nekomunikovali a vždy chlapcův nezdar házeli jeden na druhého. Matka měla ve zvyku zlehčovat problémy. Logopedickou intervencí ani jeden z rodičů pravidelně nedodržel.

Spolupráce **rodičů Venduly** probíhala jen s matkou, otec byl pracovně vytížen. Matka spolupracovala bez problémů, vždy respektovala náš přístup a postup při další logopedické intervenci.

3.5. Závěry výzkumného šetření

Hlavním cílem bakalářské práce byla analýza logopedické intervence u vybraných dětí s narušenou komunikační schopností v logopedické třídě běžné mateřské školy. Dílčími cíli byla analýza řečových schopností, analýza motoriky, analýza spolupráce logopedů s rodiči a analýza spolupráce dětí s logopedy.

Prvním dílčím cílem byla analýza řečových schopností (oromotorických a fonačních schopností, fonemického sluchu) u dětí předškolního věku v mateřské škole.

V oblasti oromotorických a artikulačních dovedností udělaly všechny zmiňované děti velký pokrok. Děti každodenně skupinově procvičovali oromotorická cvičení. Individuálně s logopedy upevňovaly správná artikulační postavení daných hlásek. Skupinově procvičovaly v komunitním kruhu, nejprve před začátkem tematického bloku a poté v průběhu probíraného tématu, kdy logopedi artikulační cvičení zařadili do výuky. Individuálně procvičovaly děti s logopedy před zrcadlem průpravná cvičení před navozováním nové hlásky. Nejmenší pokrok udělal chlapec Michael, dívky Gita a Vendula v oblasti správného dechového vzorce. Problémy přetrvávají u Michaela při nádechu, často zapomíná nadechnout se nosem a vzniká tak huhňavá řeč (Rhinolalie). Obě dívky mají problém s výdechovým proudem, neumí správně vydechnout, tak aby nespolkly vyslovovanou hlásku. Všechny tři zmiňované děti však pravidelně dechový vzorec procvičují, u dívek se začíná dařit. Správný dechový vzorec, správné hospodaření s dechem všechny děti každodenně procvičují, vždy individuálně před logopedickou intervencí i při navozování hlásek. Logopedi se snaží fonační cvičení zařazovat i do výuky. Pokrok udělaly děti i v oblasti fonemického sluchu, který individuálně procvičovaly s logopedy několikrát denně. Chlapec Daniel a dívka Gita pravidelně procvičovali i doma a pokrok byl u nich největší, začali nad vyslovovanými slovy přemýšlet a sluchem správně rozlišit, čímž podporovali fonemický sluch. Všem pozorovaným dětem bylo doporučeno pokračovat v logopedické péči na ZŠ a také využití logopedického sešitu při opakování či upevňování již vyvozených hlásek.

Druhým dílčím cílem byla analýza motoriky (hrubé a jemné motoriky, grafomotoriky).

Všechny zmiňované děti dosáhly velkého pokroku v oblasti grafomotoriky, všem se podařilo uvolnit zápěstí, osvojit správný psací úchop, zvládnou napodobit tiskací písmena, číslice a různé grafomotorické znaky a symboly. U chlapce Michaela se občas objevují problémy s dodržением linií při psaní symbolů. Logopedi zařazují grafomotorická cvičení každodenně, kdy děti procvičují uvolňovací cviky v pískovně, poté na velkém náčrtníku a před plněním pracovního listu si symbol znázorní i se správným úchopem psacího náčiní „ve vzduchu“. Grafomotorická cvičení doplňují i domácí logopedická cvičení. Oblast hrubé a jemné motoriky nečinila dětem výrazný problém. S problémy rovnováhy a některých cvičebních pohybů se potýkaly obě zmiňované dívky. Logopedi se snažili vždy ve volných chvílích a při cvičení s dívkami cvičit rehabilitační cviky, které měli k dispozici od rodičů Gity. U Gity byl pokrok znatelný. Děti se projeví jako grafomotoricky i motoricky vyspělejší.

Třetím dílčím cílem byla analýza spolupráce logopedů s rodiči.

Spolupráce s rodiči byla zpočátku složitá. Rodiče si představovali, že veškerá logopedická péče a rozvoj osobnosti dítěte bude jen na logopedech. Logopedi si na začátku roku sjednali třídní schůzku, s rodiči si popovídali o vzájemné spolupráci a významu logopedické třídy. Vysvětlili si, že když nebudou spolupracovat s logopedy a pracovat s dítětem, nebude pokrok znatelný. Mnozí rodiče byli překvapeni, ale spolupráci přijali. Logopedi si spolupráci nemohli s rodiči vynachválit, vždy ochotně plnili zadané úkoly, když něco nepochopili, nebáli se zeptat. Jen s rodiči Michaela byla spolupráce složitější, ale logopedi se díky pedagogickému taktu domluvili na dalším rozvoji jejich dítěte.

Čtvrtým dílčím cílem byla analýza spolupráce sledovaných dětí s logopedy.

Logopedi s dětmi spolupracují každodenně a stávají se tak „partnery“. Děti ochotně plní zadávané úkoly, když si nevědí rady, nebojí se zeptat a komunikovat s logopedy. Děti jsou v režimu třídy, který jim nastavili učitelé zaběhlí. Ví, co kdy a jak bude následovat. Když jsou děti roztržité, logopedi je usměrní. Děti si nedovolí být na logopedy drzí. Logopedi vždy navodí klidnou a přátelskou situaci pro vzájemnou spolupráci. Rází heslo „Když jsou hodné děti a plní, co mají, jsou hodní i učitelé“. Ve třídě panuje vzájemné spolupráce.

Z výzkumného šetření vyplývá odpověď na výzkumnou otázku.

Výzkumná otázka: Ze kterých sledovaných oblastí dosáhnou děti nejvýraznějšího pokroku?

Během výzkumného šetření bylo zjištěno, že při každodenní logopedické intervenci v MŠ a následného domácího procvičování dosáhly sledované děti velkého pokroku v oblasti fonemického sluchu, oromotorických, artikulačních a grafomotorických dovedností.

Z výsledků výzkumného šetření je znát, že zařazení dítěte do logopedické třídy při běžné mateřské školy je opravdu přínosem. Rozhodnutí zákonných zástupců dětí o jejich zařazení do logopedické třídy je tedy vhodným krokem. Je však důležitá spolupráce nejen s dítětem, ale i s rodičem, dále pravidelné procvičování a opakování, aby byl pokrok u narušené komunikační schopnosti opravdu znát, popř. a nejlépe aby byla narušená komunikační schopnost do nástupu dítěte do ZŠ zcela odstraněna. Děti zde dozrály i po stránce emoční i sociální, bez většího ostychu komunikují s dospělými. Dospěly do tzv. „Role školáka“.

ZÁVĚR

Tématem této bakalářské práce byla logopedická intervence u dětí předškolního věku v logopedické třídě. Hlavním cílem byla analýza logopedické intervence, u nichž se vyskytla narušená komunikační schopnost, a navštěvují logopedickou třídu při běžné mateřské škole. Dílčími cíli byla analýza řečových schopností, analýza motoriky, analýza spolupráce logopedů s rodiči a analýza spolupráce dětí s logopedy. Výzkumné šetření je kvalitativního charakteru a bylo provedeno u pěti dětí, které navštěvovaly logopedickou třídu při běžné mateřské škole.

První kapitola byla věnována charakteristice předškolního věku, oblastem předškolního věku jazykovým rovinám řeči.

Druhá kapitola se zabývá popisem narušené komunikační schopnosti, vysvětlení pojmů opožděný vývoj řeči a dyslalie.

Třetí kapitola se zabývá praktickou částí bakalářské práce a je zaměřena na kazuistiku jednotlivých dětí, logopedickou intervenci v mateřské škole, analýzu motoriky a řečových schopností, dále na spolupráci rodičů a logopedů a spolupráci pozorovaných dětí s logopedy.

V rámci dyslalie se vyskytují nejčastěji poruchy hlásek ĎŤŇ, CSZ, ČŠŽ, LRŘ, méně se vyskytují poruchy hlásek VF, HCH,K Při terapii dyslalie je pak proto nejdůležitější důsledné cvičení oromotoriky, nejlépe před zrcadlem, odstranění případné nosní mandle (adenotomie), správný mluvný vzor, procvičování fonemického sluchu (vyloučení sluchové vady!, popřípadě její korekce).

V rámci terapie opožděného vývoje řeči je pak nejdůležitější dítěti neustále vše komentovat (i několikrát denně stejnou situaci), vyprávět pohádky, příběhy, zpívat, pracovat s obrázky, knihami, časopisy a také se věnovat psychomotorickému rozvoji dítěte a jeho celkové stimulaci, např. skládání puzzlíků, navlékání korálků, hry s kostkami, hry s prsty, využívat prolézaček, jízdy na kole, srážedlech a v neposlední řadě zdravé rodinné prostředí.

Na základě zkušeností z logopedické třídy se domnívám, že mezi rodiči nepanuje dostatečná osvěta o tom, co vše je ke správnému vývoji dítěte, tedy v našem

případě vývoji řeči důležité. Vše je totiž vzájemně provázáno - vše souvisí se vším, např. řeč souvisí s psychomotorickým vývojem a motorikou obecně, je nutné dbát na správné smrkání již v batolecím věku, pozorovat různé odchylky v oblasti sluchu, zraku, pohybové či mentální úrovně dítěte. Za velmi důležitá považuji psychomotorická cvičení již v raném dětství – dětské masáže, cvičení, průlezky, tanečky, plavání apod.

SHRNUTÍ

Tato bakalářská práce se zabývá logopedickou intervencí u dětí předškolního věku, je rozdělená na tři části. Teoretická část se skládá ze dvou kapitol. První kapitola vymezuje vše o předškolním období. Druhá kapitola definuje pojmy nejčastějších narušených komunikačních schopností, a to dyslalii a opožděný vývoj řeči. Třetí část tvoří soubor kazuistik všech pozorovaných dětí a logopedické péče v mateřské škole. Kde děti byly podporovány při terapii řeči pomocí artikulačních a oromotorických cvičení, dechových cvičení, podporou fonemického sluchu a rozvojem celé osobnosti dítěte.

SUMMARY

This bachelor thesis deals with the logopaedic intervention in children of preschool age, is divided into three parts. The theoretical part consists of two chapters. The first chapter defines all of the preschool period. The second chapter defines the concepts of the most common disturbed communication ability, and it dyslalii and delayed speech development. The third part consists of a set of case studies of all observed children and speech therapy in kindergarten. Where children have been supported in therapy of speech using articulation and oromotorických exercises, breathing exercises, the support of phonemic hearing and the development of the whole personality of the child.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

KNIHY:

ALLEN, K. E., MAROTZ, L. R. *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let.*

Praha: Portál, s.r.o., 2002. ISBN 80-7367-055-0

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku.* Brno:

Computer Press, a.s., 2007. ISBN 978-80-251-1829-0

BENDÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Školní zralost.* Brno: Computer Press, a.s., 2011.

ISBN 978-80-251-2569-4

DOLEJŠÍ, P. *Jak se naučit správně vyslovovat.* Humpolec: Pavel Dolejší –

nakladatelství a vydavatelství, 2005. ISBN 80-86480-66-6

DOLEŽALOVÁ, J. *Rozvoj grafomotoriky v projektech.* Praha: Portál s. r. o., 2010.

ISBN 978-80-7367-693-3

DVOŘÁK, J. *Logopedický slovník.* Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 1998

KLENKOVÁ, J. *Logopedie.* Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1110-9

KLINDOVÁ, L., RYBÁROVÁ, E. *Vývojová psychologie.* Praha: Státní pedagogické

nakladatelství, 1974. 17-344-81

KRAHULCOVÁ, B. *Dyslalie/patlavost.* Praha: Beakra, 2007. ISBN 978-80-903863-0-

3.

KREJČÍKOVÁ, J., KAPROVÁ, Z. *Náměty pro logopedickou prevenci: Hrátky se*

slovičky pro kluky a pro holčičky. Praha: Fortuna, 1999. ISBN80-7168-691-3

KUTÁLKOVÁ, D. *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-115-0

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Vyd. 2., Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9

LECHTA, V. a kol. *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-801-5

LECHTA, V. *Logopedické repetitorium*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1987

LECHTA, V. *Symptomatické poruchy řeči u dětí*. Praha: Portál, s. r. o., 2002. ISBN 80-7178-572-5

NAKONEČNÝ, M. *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář, 2013. ISBN 9788074390562

OHNESORG, K. *Fonetika pro logopédy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974

PŘINOSILOVÁ, D. *Diagnostika ve speciální pedagogice*. Vyd. 2. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-157-7

SALOMONOVÁ, A. Dyslalie. In ŠKODOVÁ, Eva a Ivan Jedlička a kol. *Klinická logopedie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-546-6

SOVÁK, M. *Logopedie předškolního věku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984

ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, J. a kol. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-0629-2

ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA, I. a kol. *Klinická logopedie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-546-6

ŠMELOVÁ, E. *Mateřská škola: Teorie a praxe I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0945-8

ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. Karolinum, 2012

VANČUROVÁ FRAGNEROVÁ, E. *Psychologie předškolního dítěte a jeho výchovy v rodině*, Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, n.p., 1969. 08-083-69

WIEGEROVÁ, A. a kol. *Profesionalizace učitele mateřské školy z pohledu reformy kurikula*, Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2015. ISBN 978-80-7454-555-9

ZELINKOVÁ, O. *Dyslexie v předškolním věku?* Praha: Portál, s. r. o., 2008. ISBN 978-80-7367-321-5

INTERNETOVÉ ODKAZY:

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. [online]. C 2013 – 2017 [cit. 1.3. 2017]. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani-od-1>>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1: Kresba Daniela

Obrázek č. 2: Grafomotorické dovednosti (nápodoba písmen, číslic a symbolů) Gity

Obrázek č. 3: Grafomotorické dovednosti Michaela

Obrázek č. 4: Grafomotorické zlepšení Michaela na konci školního roku

Obrázek č. 5: Příklad materiálu k rozvoji osobnosti dítěte

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Artikulační cvičení: „Motorika mluvidel“

Příloha č. 2: Dechová cvičení

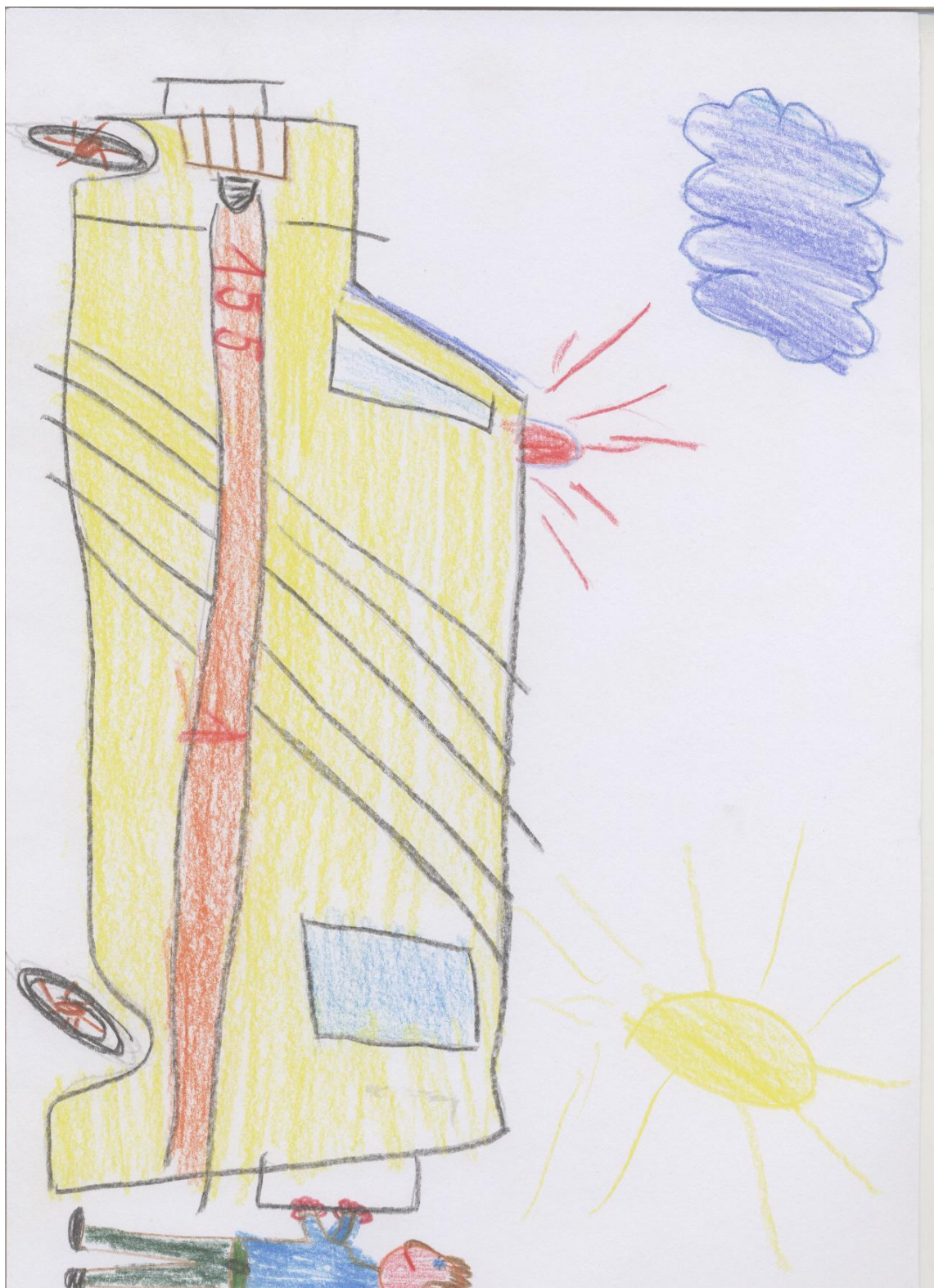
Příloha č. 3: Hláška Ř „Logopedie – listy pro nácvik výslovnosti“

Příloha č. 4: Pracovní list shluky hlásky L

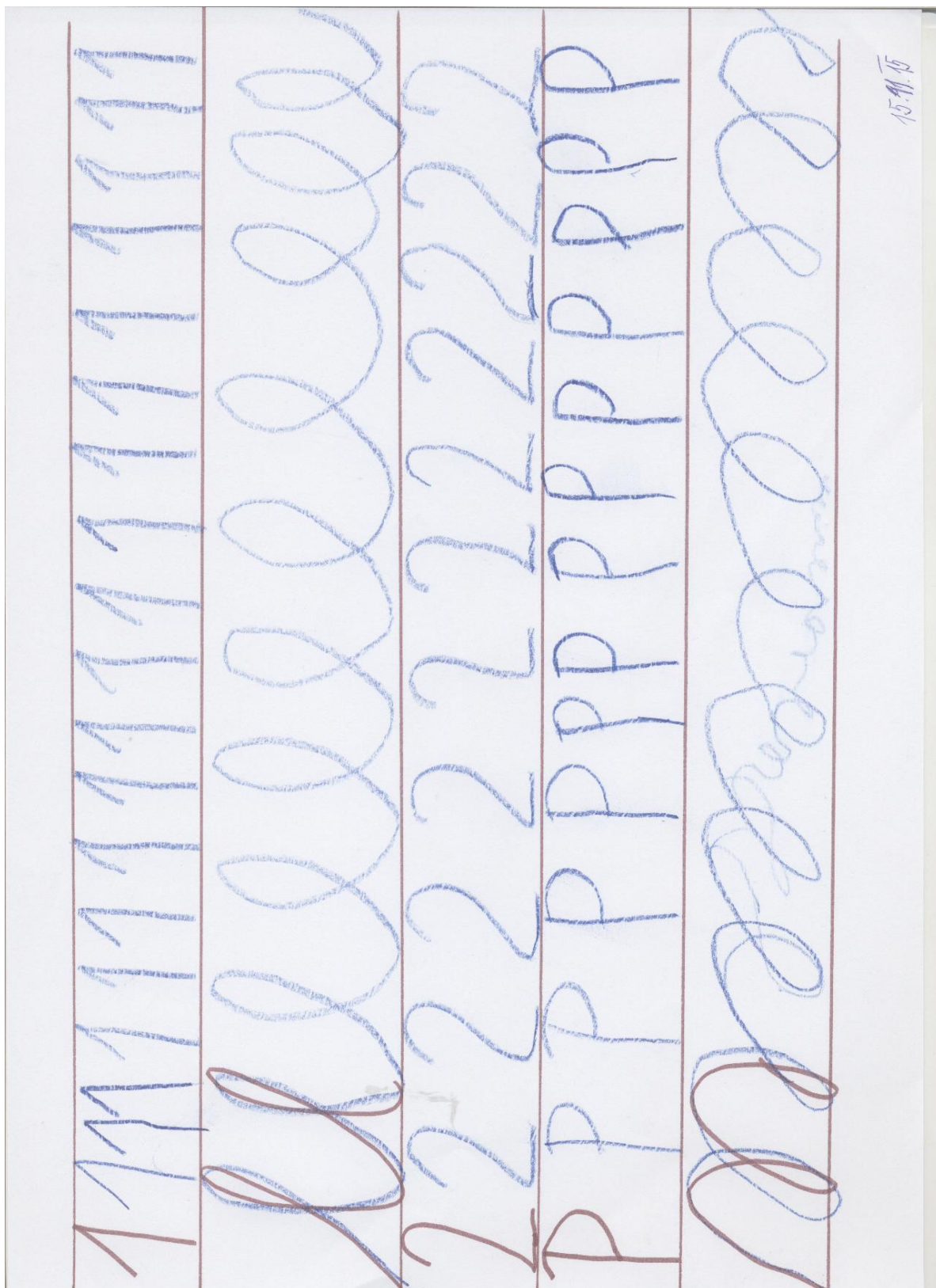
Příloha č. 5: Fonematický sluch

Obrázky

Obrázek č. 1: Kresba Daniela

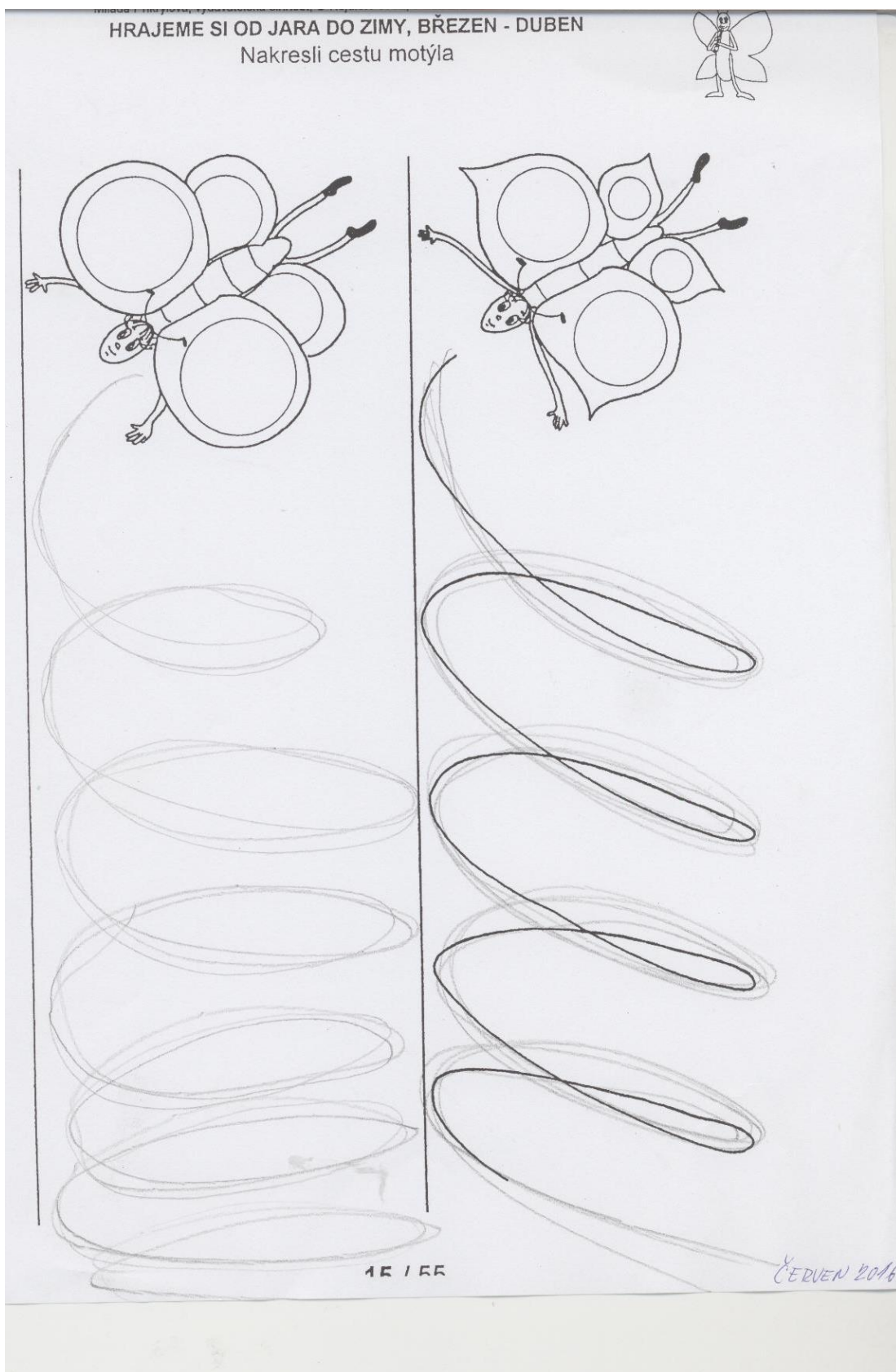
Obrázek č. 2: Grafomotorické dovednosti (nápodoba písmen, číslic a symbolů) Gity

Obrázek č. 3: Grafomotorické dovednosti Michaela

Obrázek č. 4: Grafomotorické zlepšení Michaela na konci školního roku

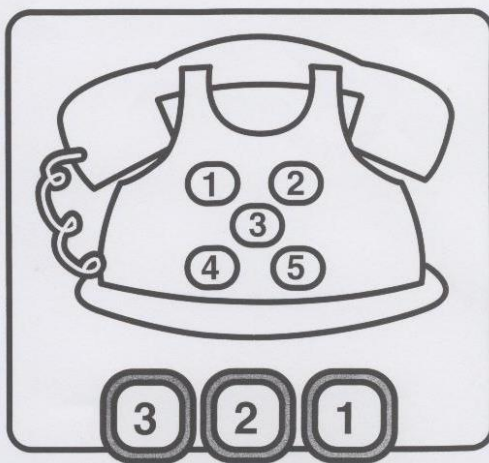
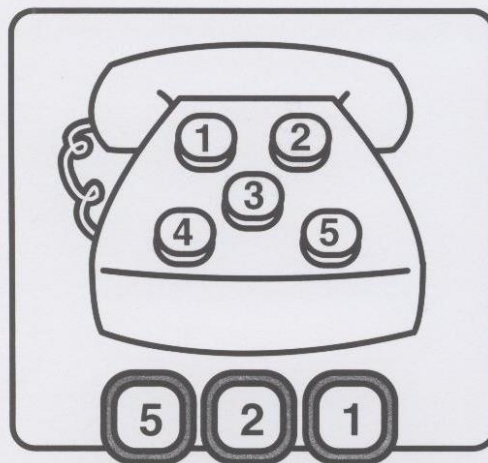
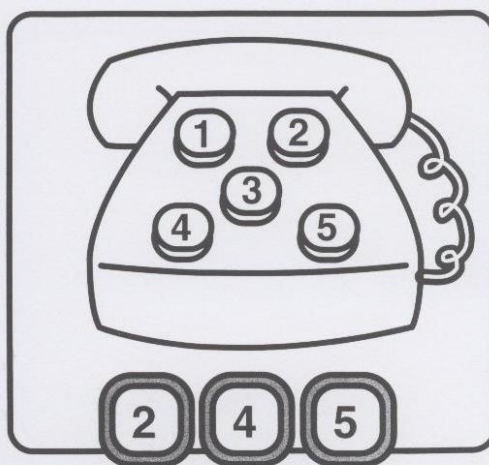
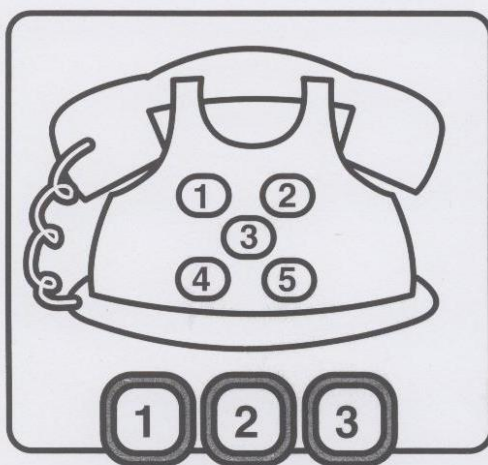

Obrázek č. 5: Příklad materiálu k rozvoji osobnosti dítěte

Haló, haló...

Vybarvi na každém telefonu čísla, která jsou v políčkách dole.

Cíl: Naučit se správně rozlišovat číslice.

Přílohy

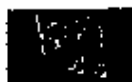
Příloha č. 1: Artikulační cvičení: „Motorika mluvidel“

Motorika mluvidel

Motorika jazyka

houpačka - ústa široce otevřená, špička vypláznutého jazyka se houpe nahoru a dolů

misná kočička - vypláznutý jazyk krouživým pohybem olizuje dolní a horní ret

kartáček - otevřená ústa, jazyk jezdí po horních a dolních zubech

sekačka - otevřená ústa, vypláznutý jazyk se v ústech pohybuje vpravo a vlevo

ping-pong - střídavě jazyk vytváří bouličky v pravé a levé tváři

natěrač - olizování tvrdého patra jazykem zezadu dopředu (natíráme strop)

korýtka - vypláznutý jazyk ohneme do tvaru trubičky, korýtka

uličnick - masáž jazyka, vysouvání jazyka mezi lehce sevřenými zuby

kapička - ústa široce otevřená, špička jazyka olizuje horní ret uprostřed - kapičku (natřeme nugetou...)

čertík - při otevřených ústech drnká jazyk o zuby - biblbibl (o kapičku)

koníček - mlaškání na tvrdém patře

koberec - ohnutí špičky jazyka na tvrdém patře (jako smotaný koberec, palačinka) a poté rozvinutí jazyka

klodivka - tukaní špičkou jazyka na patrovém výběžku za horními řezáky ve spojení s hláskou TTTT a DDDD...

traktor - tukaní špičkou jazyka na patrovém výběžku za horními řezáky + vyslovujeme tdn, tdn postupně zrychlujeme = startujeme

Zpěv - lalalala, lililili
-tatatata, dadadada
- dla, dla, dla -

(bez pohybu brady, dostatečně otevřená ústa, jazyk pleská shora dolů)

telefon - dli, dli dli

rty

kapřík - špulíme rty do kroužku, rty se lehce dotýkají a oddalují

pusinka - špulíme a pošleme pusinku
pískání - špulení a hvízdání

motorka - lehce sevřené rty rozrážíme výdechovým proudem - BRM, BRM,

práček - pípípípí

klou - široký úsměv - musí být vidět zuby
-špulení rtů do kroužku (ÚÚ)
-přesouvání rtů vpravo vlevo-rychlé střídání špulení a širokého úsměvu.

Příloha č. 2: Dechová cvičení

DECHOVÁ CVIČENÍ

	<p>CO TO VONÍ</p> <p>Nádech nosem, výdech ústy</p>		<p>SFOUKNEME PEŘÍČKO Z DLANĚ</p> <p>Nádech nosem, jemné foukání ústy do peříčka</p>
	<p>FOUKÁME POLÉVKU</p> <p>Nádech nosem, výdech našpulenými rty – co nejdelší, postupný. Hospodařit s dechem.</p>		<p>PŘIVONÍME KE KYTCE</p> <p>Nádech nosem, výdech ústy ÁÁÁÁÁ</p>
	<p>VÍTR DO PLACHET</p> <p>Nádech nosem, dlouhý prudký výdech ústy</p>		<p>ZAHŘÍVÁME RUCE</p> <p>Nádech nosem, výdech ústy do dlaní - HHHHHH</p>
	<p>SFOUKNEME SVÍČKU</p> <p>Nádech nosem, krátký prudký výdech ústy</p>		<p>LEV</p> <p>Nádech nosem, výdech ústy. Napodobujeme řev lva – UÁÁÁ, UÁÁÁ</p>
	<p>LÍZÁTKO</p> <p>Nafoukneme tváře, předávat vzduch z levé do pravé a zpět</p>		<p>BOUŘE VE SKLENICI VODY</p> <p>Nádech nosem, výdech ústy do slámky ponořené ve vodě</p>
	<p>ÚLEK</p> <p>Prudký nádech a zdržení dechu. Po chvíli vzduch rozrazí závěr rtů. Ozve se DDDDDDD</p>		<p>KLOKTÁME</p> <p>Nabereme vodu do úst a opatrně nad umyvadlem kloktáme.</p>

61

č k o u b p r v m ě : j d w x h e n g o b y z a k ú r p l i e o t a : p w

ř

v

Dej zuby k sobě, našpul ústa a šeptej místo - Ř hlásku - R.
Zpočátku šeptej, postupně to zkus nahlas. Zuby jsou na sobě
(dolní čelist mírně dopředu) pouze na okamžik při vyslovení - R

TŘ

tří, třít, třímá, třináct, třída, třídí, třídil, tříska, třídenní, tříletý, třikrát, tříslo, třísni, třístí, tření, třetí, třeba, Treboň, třepá, třese, třesné, třepat, třetina, třezalka, třasák, třaskavina, třást

PŘ

příběh, příjem, příbor, příbytek, přihoda, přichod, příklad, případ, přilet, přítok, přístav, přeloha, přepis, příjmač, příjmení, přiděl, přitel, přihláška, přípiatak, přiapávek, příclavek, přijprava, přístroj, příště, průzvuk, přiřázka, přírodopis, přísaha, přilís, přede, přece, přachte, předmít, přášel, přední, přehláčka, přenos, přepona, přesun, přestávka, přát, přání, přátelé, předlona, prou se

KŘ

křík, křídí, křísí, křídí, křívý, křída, křívka, křídlo, křívda, křízovanka, křížník, křízácí, křen, křehký, křepelka, křeslo, křeček, křeče, křesadlo, křemen, křemenáč, křápe, křápký, křoví, křovina, křoupá, křupá, křupavka

CHŘ

chřípka, Chříby, chřest, chřestýš, chřástal, chřadne

DŘ

dřív, dřivo, dříví, dřít, dřít, dřina, dřímota, dřívko, dřívější, dřep, dřepět, dřevň, dřez, dřevo, dřevěný, dřevník, dřevnatý, dřevoryt

ZŘ

zřítí, zřídka, zřídlo, zřítit se, zřítit, zřízení, zřítelnice, zřizeneč, zřítel, zřítelná, zřetelné, zřejmá, zředit, zřezat, zřekl se

3 3 3 3 3 3

Jednou se sešif

3 bra 3

3 kmo 3

3 mis 3

3 lot 3

Když pak ve 3

klesly barome 3

tak si všichni

vzall sve 3

Příloha č. 4: Pracovní list shluky hlásky L

1. 1. 1970
K. K. K. se učil...
1. 1. 1970

Nejprve procvičujeme oddělně: B - I, Á, B - LE, B - LI, B - LO, B - LU,
Poté plynule: BI, Á, BLÉ, BLÍ, BLO, BLU,

Podobně v ostatních spojích:
DLA, DLE, DLI, DLO, DLU,
VLA, VLE, VLI, VLO, VLU,
KLA, KLE, KLI, KLO, KLU,
HLA, HLE, HLI, HLO, HLU,

MLA, MLE, MLI, MLO, MLU,
TLA, TLE, TLI, TLO, TLU,
FLA, FLE, FLI, FLO, FLU,
CHLA, CHLE, CHLI, CHLO, CHLU,
PLA, PLE, PLI, PLO, PLU,

K-LÁTO

BL: BLÁTO, BLANKA, BLECHA, BLEDÝ, BLIKÁ, BLÍZKO, BLOND, BLOK, BLOUDÍ,
DL: DLÁTO, DLABE, DLAŇ, DLAHA, DLÍT, DLOUHÁ, DLUH, DLOUBE,
VL: VLAK, VLÁDA, VLAS, VLÁDA, VLAJKA, VLÁHA, VLÁKNO, VLÁME, VLEJE,
VTEK, VLEPÍ, VLÉVÁ, VLÍT, VLIV, VLONI, VLOČKA, VLOŽÍ, VLOUPE,
KL: KLÁDA, KLADIVO, KLACEK, KLEPE, KJĚKÁ, KLIKA, KLÍN, KLID, KLOBOUK,
KLOPA, KLOUB,

HL: HLAVA, HLAD, HLADÍ, HLEDÁ, HLEDÍ, HLE, HLÍDÁ, HLÍNA HLÍDKA, HLODÁ,
HLOUBÍ, HLOURKA,

ML: MLADÝ, MLÁDĚ, MLADÍK, MLÉKO, MLETÝ, MLÝN, MLOK,
TL: TLAK, TLAPA, TLAČÍ, TLESKA, TLÍ, TJOUŠTÍK, TLUPA,

FL: FLÁKÁ, FLÁK, FLÉTNA, FLINKÁ, FLOP, FLOUTEK,
CHL: CHLAP, CHLAPEČ, CHLADÍK, CHLÁDEK, CHIĚB, CHLÍVEK, CHLOUBA,
CHLUBÍ,

PL: PLÁTNO, PLAVE, PLAMEN, PLECH, PLETE, PIETNA, PLYN, PLIVE, PLÍŠEK,
PLOT, PLOTNA, PLOCHA, PLUH, PLUK, PLOUŽÍ,

OBLAKA, OBLOHA, MÝDLO, POVLAK, NÁVLEK, PAVLÍK, OKJKA, KUKLA,
OBKLAD, UHLÍ, POHLÍDÁ, NÁHLE, OMLOUVÁ, NEMLUVÍ, OTLAK, POMETLO,
BAFLA, POCHLUBÍ, PÍCHLI, OPLATEK, POPLACH, POPLUJE,
POVIDLA, UMYVADLO, KYVADLO, DIVADLO, KUKADLO,

MLHA, HLTÁ, PLNÝ, VLNA, VLHKO, VLK, VLTAVA, NÁPLŇ, IPÍ, LKÁ, LVI, LHÁT,

Z X L: LEŽELA, LAMELA, LALŮČEK, PLAVALA, PLAVAL, HLEDALA, HLEDAL,
VOLALA, VOLAL, LETĚL, LETĚLA, MLÁTIL, PLAKAL, LETADLO, LEPIDLO,
KLEPADLO, BLEDULE, LÁKADLO, PLEVEL, HLADIL, LÁMAL, VYLÍVAL,
TLOUKL, KLEKL, BLIKL, VLEKL.

Velká honen teštanen!
Halo, halo, co se stalo?
Halo, halo, kdo to volá?
volá léto, volá škola.

Hálu žene, ležine.
vy to pákuš ušine.
Nasaluješ ušlu.
naleptáš pílu.

Slinák.
Tito a lilo. Bylo bísto. Velká deštové kapky vadaly slinákovi na hlavu. Hledal, kde by se schoval. Pod jeolí uviděl holubínku a badlu. Holubínka měla bílá se slinákovi líbila. Líbila se mu i badla. Nebyla celá bílá jako holubínka, ale měla veliký klobouk. Slinák se schoval pod badlu a byl jako pod deštíkem.

Letadlo letělo nad lesa. Na bouce létá bílý motýl. Aleso krpila mleko. Pavel sledal, že mu nletěl motýl. Kluk pohání kolo.

Příloha č. 5: Fonematický sluch

Fonematický sluch

Opakuj po rodičích:

BĚŽÍ	VĚŠÍ
NOC	NOS
KOSA	KOZA
CIP	ZIP
MÍSA	MÍZA
SEDÍ	CEDÍ
ZELÍ	CELÝ
MOCT	MOST
ZINEK	SYNEK
MISKA	MICKA
CLO	ZLO

FONEMATICKÝ SLUCH

- slova, která zní stejně podtrhni

BIJE	PIJE
CÍN	SYN
ČINKA	CINKÁ
MYŠKA	MISKA
KOČKA	KOSTKA
BIJE	BIJE
NIC	MÍČ
ŠIJE	ŽIJE
CELÁ	CELA
COP	SOB
BEČÍ	MEČÍ